

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра журналістики, реклами і зв'язків з громадськістю

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ В ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ УКРАЇНИ**

Студентки IV курсу 4ЖБ групи
Освітньої програми Журналістика
Галузі знань 06 Журналістика
Спеціальності 061 Журналістика
Ступеня вищої освіти бакалавра
Палій Світлани Андріївни

Науковий керівник: Кухар Н.І.,
кандидат філологічних наук, доцент

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії: _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Члени Екзаменаційної комісії: _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	7
Теоретичні основи журналістських розслідувань	7
1.1 Журналістські розслідування: визначення та функції	7
1.2 Розвиток української розслідувальної журналістики: загальний огляд	13
РОЗДІЛ 2	22
Методи журналістських розслідувань в українських Інтернет–виданнях	22
2.1 Основні методи збору інформації	22
2.2 Використання соціальних мереж та цифрових платформ	28
2.3 Проблеми достовірності та перевірки фактів	34
РОЗДІЛ 3.	40
Особливості журналістських розслідувань в Інтернет–виданнях України	40
3.1 Bihus.Info як приклад успішної розслідуваної журналістики в інтернеті	40
3.2 «Слідство.інфо»: журналістські розслідування в умовах російсько-української війни	45
3.3 GIJN як центр об’єднання та розвитку журналістів-розслідувачів	53
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі визначено та проаналізовано особливості сучасних журналістських розслідувань в інтернет-виданнях України, від історичного становлення жанру до впровадження цифрових технологій і міжнародної співпраці. На матеріалі проєктів Bihus.Info та «Слідство.Інфо» досліджено поєднання традиційних методів (спостереження, інтерв'ю, аналіз документів) із дата-журналістикою, фактчекінгом і мультимедійними форматами, а також юридичний супровід розслідувань. Особлива увага приділена переорієнтації видань на документування воєнних злочинів і протидію дезінформації в умовах повномасштабної війни, а також ролі Global Investigative Journalism Network (GIJN) у підвищенні якості роботи та захисті українських журналістів. Отримані результати можуть бути використані при розробці методичних рекомендацій для медіа та навчальних програм із розслідувальної журналістики.

Ключові слова: журналістські розслідування, інтернет-видання, дата-журналістика, фактчекінг, воєнні злочини, GIJN.

ANNOTATION

In this qualification thesis, the characteristics of contemporary investigative journalism in Ukrainian online publications are defined and analyzed, spanning the genre's historical evolution through the adoption of digital technologies and international collaboration. Using the Bihus.Info and Slidstvo.Info projects as case studies, the research examines how traditional methods (observation, interviews, and document analysis) are combined with data journalism, fact-checking, and multimedia formats, as well as the legal support mechanisms for investigations. Special attention is paid to the reorientation of these outlets toward documenting war crimes and countering disinformation during the full-scale war, and to the role of the Global Investigative Journalism Network (GIJN) in enhancing journalistic

quality and protecting Ukrainian reporters. The findings can inform the development of methodological guidelines for media organizations and training programs in investigative journalism.

Keywords: *investigative journalism, online publications, data journalism, fact-checking, war crimes, GIJN.*

ВСТУП

Протягом перших десятиліть свого існування інтернет був занадто молодим і нестабільним, щоб стати платформою для розвитку розслідувальної журналістики. Деякі скептики сумнівалися, що він взагалі зможе досягти цього рівня. Однак, варто згадати, що телебачення також починалося з трансляції радіопрограм без зображення, і тривалий час газетні журналісти не визнавали його потенціал. З часом телебачення виросло, і сьогодні інтернет переживає подібну еволюцію – у ньому з'являються журналісти, які займаються серйозними розслідуваннями, використовуючи нові інструменти, доступні в мережі.

У сучасному інформаційному просторі кількість даних, доступних журналістам, зростає з великою швидкістю. Відкриті реєстри, бази даних, соціальні мережі та інші цифрові ресурси надають величезний масив інформації, з яким можна працювати. Однак це ставить перед журналістами нові виклики. Окрім пошуку необхідних даних, вони повинні бути надзвичайно обережними, адже серед величезного потоку інформації чимало недостовірних або маніпулятивних джерел. Під час проведення журналістських розслідувань важливо не лише вміло фільтрувати інформацію, а й перевіряти її на достовірність, дотримуючись журналістських стандартів та етики. Саме це дозволяє уникнути помилок і зберегти об'єктивність у висвітленні фактів, що є основою успішного розслідування.

Сучасні журналістські розслідування в Інтернеті стали невід'ємною складовою глобальної медіа-сфери, відіграючи важливу роль у викритті корупційних схем, зловживань владою та порушень прав людини. Завдяки широким можливостям цифрових технологій, журналісти отримують доступ до великих обсягів даних, використовують відкриті реєстри та аналітичні інструменти, що дає змогу глибше досліджувати суспільно важливі теми. В

Україні цей напрямок також активно розвивається, зокрема завдяки діяльності незалежних Інтернет-видань, які застосовують сучасні методи журналістських розслідувань для виявлення та оприлюднення суспільно значущої інформації.

Актуальність теми «Особливості сучасних журналістських розслідувань в Інтернет-виданнях України» зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, які суттєво змінили медіаландшафт та спосіб подання інформації. В умовах зростання соціальної активності в онлайн-просторі, журналістські розслідування, проведені в Інтернет-виданнях, стають одним із головних інструментів контролю за владою, викриття корупції та відстоювання прав громадян. Зокрема, українські Інтернет-видання, як-от Bihus.Info, Слідство.Інфо, що активно впливають на суспільні процеси, розслідуючи складні соціально-політичні проблеми. Дослідження особливостей таких розслідувань є надзвичайно важливим для розуміння нових викликів, методів і тенденцій у журналістській практиці в цифрову епоху.

Мета роботи – проаналізувати специфіку сучасних журналістських розслідувань в Інтернет-виданнях України.

Для досягнення цієї мети в роботі ставляться наступні завдання:

1. Проаналізувати теоретичні засади журналістських розслідувань та їх роль у медіа.
2. Оцінити розвиток розслідувальної журналістики в Інтернет-виданнях, зокрема в контексті сучасних цифрових технологій.
3. Дослідити особливості методів і підходів, які застосовуються в журналістських розслідуваннях українських онлайн-видань Bihus.Info та «Слідство.Інфо», а діяльність міжнародної мережі підтримки журналістів-розслідувачів GIJN.
4. Проаналізувати проблеми та виклики, з якими стикаються українські журналісти-розслідувачі в онлайн-середовищі.

Об'єкт дослідження: Українські інтернет-видання, що спеціалізуються на журналістських розслідуваннях (Bihus.Info і «Слідство.Інфо»), а також міжнародна мережа підтримки журналістів-розслідувачів GIJN.

Предмет дослідження: специфіка використання сучасних методів і підходів у процесі підготовки та реалізації журналістських розслідувань в інтернет-виданнях України (на прикладі Bihus.Info, Слідство.Інфо та GIJN).

Методи дослідження:

Контент-аналіз матеріалів журналістських розслідувань, опублікованих в інтернет-виданнях (Bihus.Info, Слідство.Інфо).

Аналіз вторинних джерел (наукових статей, звітів, аналітики), що дозволяє розглянути теоретичні основи та сучасні тенденції розвитку журналістських розслідувань в Україні.

Метод узагальнення для формулювання висновків щодо ефективності застосування різних методів і підходів у журналістських розслідуваннях.

Основними джерелами дослідження теми є практичні та аналітичні матеріали, інтернет-ресурси з кейсами реальних журналістських розслідувань, інтерв'ю та експертні оцінки, зокрема праці таких науковців, як Ю. Залізняк, О. Глушко та О. Хоменок.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі особливостей проведення журналістських розслідувань в українських Інтернет-виданнях у контексті сучасних цифрових технологій.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Робота допомагає краще зрозуміти, як проводити цифрові розслідування, особливо в умовах війни, а також містить поради для медіа з поєднання старих і нових методів, встановлення правил фактчекінгу й захисту джерел і готові матеріали для навчання журналістів.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження представлено:

Палій Світлана. Інструменти для журналістів-розслідувачів: від традиційних методів до новітніх технологій (2025)». Інтернет-журналістика та новітні технології в сучасних медіа: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції /за ред. В.О. Гандзюка. Вінниця : ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2025.

Доповідь «Достовірність і маніпуляції: особливості фактчекінгу в журналістських розслідуваннях онлайн-медіа України» на XI Всеукраїнській студентській науковій конференції «Актуальні проблеми соціальних комунікацій» (15 травня 2025 року). Інститут журналістики Київського національного університету імені Т.Шевченка.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять 8 підрозділів, висновків та списку використаних джерел(43 позиції). Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок, список використаних джерел подано на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

1.1 Журналістські розслідування: визначення та функції

Журналістське розслідування – це особливий вид журналістської діяльності, спрямований на виявлення суспільно значущих фактів, які навмисно приховуються або спотворюються, шляхом самостійного збору, аналізу та перевірки інформації, як зазначає український медіадослідник Олександр Чекмишев. На відміну від стандартних новинних репортажів, розслідування передбачає глибоке дослідження теми, систематичну перевірку фактів, використання різноманітних джерел та методів збору інформації.

Появу розслідувальної або інвестигативної (з англ. investigation – «розслідування») журналістики часто пов'язують з американськими газетярками, які на межі XIX та XX століть викривали економічні та політичні недоліки держави: бідність, відсутність нормальних умов роботи, корупцію, нечесну конкуренцію тощо. Через журналістські викриття уряд був змушений провести низку реформ, удосконаливши правову систему держави. Найпоширеніший приклад стосується більш пізнього часу. «Вотергейтський скандал» спалахнув у 1970-х і призвів до імпічменту та звільнення президента США Річарда Ніксона.

Світлана Сірачук зазначає, що розслідування – це найскладніший журналістський жанр, який грає на всіх регістрах сприйняття: на аналітичному і на емоційному. Він об'єднує в собі елементи інтерв'ю, портрета, репортажу, хроніки, аналізу, синтезу. Завдання розслідування – захопити читача унікальною заплутаною ситуацією, а потім пояснити, що ж насправді криється за нею [12].

Журналістів, які займаються розслідуванням, називають по-різному: «прибиральниками авгієвих стаєнь», «тими, хто розгрібає бруд», «санітарами

лісу, мисливцями, поліцією норовів, приватними детективами, суддями, катами», бо головні теми їхніх робіт – усе те, що відбувається «не так», а їхній стиль життя.

Як дає нам зрозуміти Detector.Media, коли ми говоримо про різні жанри журналістики, то саме розслідування можна визначити за такими критеріями: методи збору, адже вони засновані на роботі з багатьма джерелами, в аналізі та порівнянні отриманої інформації. Також окрім базових 5 питань журналістів (хто, що, де, коли, чому) в розслідуванні є найбільш важливі: як, хто винен, кому це вигідно, що буде далі та що з цим робити. Тут немає певної цільової аудиторії, тому що теми актуальні для більшості людей. Журналісти розкривають інформацію, раніше не відому суспільству. В цілому журналістські розслідування вирізняються глибиною аналізу, багатоджерельним підходом і спрямованістю на розкриття суспільно значущої інформації, відповідаючи на запитання, які виходять за межі стандартної журналістики, та актуальні для широкої аудиторії [35].

Журналістські розслідування виконують низку важливих функцій у сучасному суспільстві. Насамперед, вони мають контрольну (наглядову) функцію, оскільки спрямовані на моніторинг діяльності органів влади, бізнесу та інших впливових структур, забезпечуючи прозорість і підзвітність їхніх дій перед громадськістю. Водночас розслідування виконують інформаційну функцію, надаючи суспільству доступ до важливої, часто прихованої або невідомої інформації, що дозволяє громадянам приймати обґрунтовані рішення.

Важливою є також викривальна функція журналістських розслідувань, яка полягає у виявленні фактів корупції, зловживань, порушень закону чи етичних норм. Публікація результатів таких розслідувань виконує превентивну функцію, оскільки може запобігти подальшим правопорушенням, адже потенційні порушники усвідомлюють ризик викриття. Недарма Ганна Грабовська у своїй праці говорить, що

журналістське розслідування – це глибоке, системне вивчення певної проблеми чи події, що передбачає самостійний пошук, перевірку та аналіз інформації, яка має суспільний резонанс

Крім того, журналістські розслідування мають освітню функцію: вони підвищують рівень правової, політичної та соціальної обізнаності громадян, формують критичне мислення та сприяють розвитку громадянського суспільства. Нарешті, розслідування здатні виконувати мобілізаційну функцію, спонукаючи суспільство до активних дій – участі в громадських ініціативах, звернень до органів влади чи навіть протестів.

Журналістське розслідування як методика охоплює широкий спектр допоміжних прийомів, зокрема:

- використання неперевірених джерел (наприклад, чуток чи свідчень третіх осіб). Такі джерела слід застосовувати з обережністю, оскільки вони можуть містити суб'єктивні погляди або неточні факти. Незважаючи на те, що вони допомагають розкрити суть проблеми й формувати емоційний настрій матеріалу, надмірна довіра до них може призвести до помилок, що виявляться вже під час зйомок або публікації;

- аналіз переписки (зокрема, листування між учасниками подій). Це дозволяє уникнути суперечностей та спростувань інформації під час інтерв'ю, а також дає змогу більш об'єктивно оцінити ситуацію та її передумови;

- свідчення очевидців (інтерв'ю з безпосередніми учасниками подій, їхніми родичами, сусідами чи офіційними особами), що сприяє встановленню додаткових деталей та підтвердженню викладених фактів;

- пряме спостереження, коли журналіст особисто стежить за поведінкою героя, що допомагає спрогнозувати його реакцію в тій чи іншій ситуації та краще зрозуміти його характер;

- інтерв'ю та бесіда – основний метод збору інформації, що дозволяє отримати особисту думку героя та глибше розкрити тему розслідування;

– експеримент, який використовується під час створення сценарію або зйомок. Він передбачає моделювання ситуації, в якій можна проаналізувати реакцію героїв, їхні дії та позицію у критичному моменті.

Кожен із цих методів сприяє отриманню достовірної та всебічної інформації, необхідної для створення якісного журналістського розслідування.

Журналістське розслідування для працівника пера, мікрофона і є тією творчою вершиною, яка може підкоритися лише майстрові. Не випадково відомий американський журналіст і дослідник преси Джон Уллмен афористично характеризує цей складний і захопливий жанр як «зоряну журналістику». Хто оволодів ним – склав найважчий іспит на звання публіциста-аналітика. Тож цілком логічно, що журналістське розслідування називають і жанром публіцистичного детективу. Існує ще й такий термін: «журналістика обурення», в якому мов би закодована позиція автора, його ставлення до розслідуваних фактів і явищ [4].

Весь цей образний ряд свідчить, що ми маємо справу з особливим, непересічним жанром публіцистики, потенційні можливості якого привертають до нього увагу і досвідчених практиків-журналістів, і відомих дослідників мас-медіа.

Теми для журналістських розслідувань можуть братися з різних джерел, які часто залежать від інтуїції, досвіду та професійного чуття журналіста. Основними джерелами є: інформаційні витoki та анонімні джерела, офіційні документи та відкриті дані, соціальні мережі та онлайн-простір, скарги громадян та громадських організації, інформація зі ЗМІ особисті спостереження, конфлікти інтересів.

Навіть найменша деталь чи здогадка може перетворитися на масштабне розслідування, якщо журналіст уміє правильно аналізувати дані та перевіряти інформацію.

Чому розслідувальна журналістика є такою важливою у світі, де користувачі самі мають доступ до будь-якої інформації? Відповідь не зводиться лише до ідеї «розкрити приховане». Щоб краще зрозуміти це, варто провести аналогію з головною метою журналістики – інформувати про нове.

Початківці у журналістиці часто трактують поняття «нового» у найпростішому значенні – «те, що сталося сьогодні». Однак це далеко не вичерпний підхід. «Новим» може бути те, що відбудеться завтра, або ж те, що залишалося прихованим упродовж десятиліть. Новизною може вважатися і те, що раніше не здавалося значущим. Справжня майстерність журналіста полягає в тому, щоб розпізнати новизну в, здавалося б, очевидних речах і донести цю інформацію до аудиторії у зрозумілій та ефективній формі.

Деякі вважають, що журналістське розслідування зводиться лише до матеріалів про кримінальні справи, корупцію, зловживання владою чи судові процеси. Однак більшість медіафахівців визначають його як особливий вид журналістики, ключовими ознаками якого є:

- базування на власному дослідженні журналіста, а не запозичених даних;
- розкриття суспільно важливої інформації, яку намагаються приховати, особливо якщо вона вказує на порушення прав громадян;
- висвітлення значущих для суспільства проблем, узагальнення отриманих фактів, а не зосередження лише на окремому випадку.

Журналістика стає розслідувальною тоді, коли новизна полягає у розкритті інформації, яка дотепер була прихованою або з якихось причин недоступною для аудиторії, або ж дотепер не озвучених зв'язків між окремими фактами. Звісно, «прихованість», як і «новизна», є поняттям суб'єктивним і відносним: часом журналіст добуває справді глибоко заховану сенсацію, часом бере те, що лежить на поверхні [22].

Робота журналіста–розслідувача супроводжується численними труднощами, які можуть вплинути на процес дослідження та публікацію

матеріалів. Однією з головних проблем є доступ до інформації. Хоча в Україні діє законодавство про доступ до публічної інформації, на практиці журналісти часто стикаються з відмовами, затримками або спробами приховати дані, особливо коли розслідування стосується впливових осіб чи державних структур. Наприклад, журналістам видання Bihus.Info доводилося докладати значних зусиль, щоб отримати документи, пов'язані з корупційними схемами в оборонному секторі, що стало основою резонансного розслідування про розкрадання в «Укроборонпромі» [36].

Ще однією суттєвою проблемою є загроза безпеці журналістів. Розслідування часто викликають сильну протидію з боку тих, кого вони викривають. Це може проявлятися у вигляді судових позовів, кампаній дискредитації в медіа або навіть фізичних погроз. Наприклад, у 2016 році журналіст Павло Шеремет, який займався низкою чутливих тем, був убитий у Києві, що викликало резонанс у світі та підняло питання про захист журналістів в Україні.

Журналістське ж розслідування тим і відрізняється від інших жанрів, що воно використовує різні інструменти в пізнанні істини, в тому числі і найголовніший з них – дослідження фактів, документів, тенденцій, конфліктних ситуацій, вчинків людей тощо. Тож цілком зрозуміло, що для певних кіл, пов'язаних зокрема з великою політикою, владою, бізнесом, вторгнення журналістів у ці, здебільшого напівзакриті від широкої громадськості сфери, завжди було небажаним.

Крім того, журналісти–розслідувачі стикаються з необхідністю роботи з великими обсягами даних, що потребує аналітичних навичок і використання спеціалізованих інструментів. Водночас існує ризик потрапити на хибну інформацію або маніпуляції, що вимагає ретельної перевірки кожного джерела. Усі ці виклики вимагають від журналістів високого рівня професійності, сміливості та готовності працювати у складних умовах.

1.2 Розвиток української розслідувальної журналістики: загальний огляд

Журналістське розслідування – це, мабуть, один із найбільш обговорюваних жанрів у сучасних медіа. Воно викликає чимало інтересу, але й багато суперечок щодо його походження та сутності. У Європі розслідувальна журналістика в її сучасному вигляді існує вже багато століть. В Україні також можна знайти традиції цього жанру – якщо згадати старовинні проповідницькі, полемічні чи мандрівні тексти, засновані на реальних подіях. Більше того, ще з давніх часів українські автори намагалися знайти відповіді на важливі суспільні питання, аналізуючи події та явища з глибоким розумінням і навіть філософським підходом. Така дослідницька робота стала основою для розвитку сучасної журналістики.

На відміну від західних країн, в умовах азійського деспотизму Російської імперії, у складі якої майже три століття перебувала більша частина теперішньої України, преса не могла відкрито декларувати свої політичні позиції. В Україні ж, особливо після сумнозвісних Валуєвського (1863 р.) та Емського (1876 р.) циркулярів, ситуація з незалежною журналістикою стала ще гіршою.

Попри це, помітний слід у царині аналітичної публіцистики залишив великий майстер слова Михайло Коцюбинський. Художник за покликанням і талантом, він вважав пресу могутньою зброєю, що рухає суспільство вперед. Сам автор досконало володів цією зброєю, що підтверджують його гострокритичні газетні огляди, опубліковані на сторінках житомирської газети «Волинь» під рубрикою «Свет и тени русской жизни». Акцентуючи увагу на соціальних проблемах тогочасної дійсності, Коцюбинський показав себе як блискучий аналітик та чесна, мужня людина. Його глибоко обурювали переслідування журналістів за слово правди, тому він оперативно висвітлював такі факти на сторінках газети.

Неоціненний внесок у розвиток вітчизняної аналітичної публіцистики зробив і Іван Франко. У заснованому й редагованому ним журналі «Народ» упродовж 1890–1895 років він опублікував понад сімдесят статей з економічної та соціальної проблематики. У багатьох із них розслідувалися причини зубожіння галицького села та безправного становища селян. У статтях «Як би нам у біді рятуватися», «Що таке громада і чим вона повинна бути», «Машини і порядки громадські» Франко не лише викривав експлуатацію селян, а й пропонував шляхи її подолання.

Такою ж гостротою та глибиною аналізу відзначалися й публіцистичні виступи Михайла Павлика. Його дослідницько–аналітична стаття «Нужда в Галичині», опублікована у другому числі журналу «Народ» за 1890 рік, викликала очікувано негативну реакцію влади, яка всіляко намагалася ускладнити випуск видання. Прогресивні українські публіцисти та газети постійно зазнавали переслідувань. Наприклад, проти газети «Громадська Думка», де співпрацювали відомі літератори В. Левенко, В. Самійленко, Б. Грінченко, лише з грудня 1905 по серпень 1906 року було порушено 11 судових справ. Деякі номери, зокрема 147–й (за публікацію статті «Події в Юзівці»), конфісковувалися, авторів критичних матеріалів відсторонювали від роботи або навіть притягували до судової відповідальності.

Соціальні потрясіння ХХ століття суттєво вплинули на розвиток друкованого слова. Після жовтневого перевороту 1917 року публіцистика, яка об'єктивно та критично аналізувала суспільні процеси в охопленій революцією і громадянською війною країні, опинилася під контролем так званої «диктатури пролетаріату». Нова влада розглядала незалежні засоби масової інформації як небезпечний інструмент, не менш загрозливий, ніж зброя. Всі видання, окрім більшовицьких, оголошувалися «буржуазними» і фактично ставали поза законом. У більшовицькому режимі поняття «свобода друку» набуло виключно негативного забарвлення, адже за Леніним, це лише механізм маніпуляції громадською думкою на користь буржуазії. В таких

умовах розвиток аналітичної публіцистики, яка вже мала певні досягнення, ставав усе більш проблематичним.

Попри те, що на VIII з'їзді РКП(б) у 1919 році було задекларовано, що однією з ключових функцій партійно–радянської преси є викриття зловживань і помилок державних органів, реальна ситуація була інакшою. Будь–які спроби журналістів висвітлити свавілля представників нової влади, як це, наприклад, зробив Г. Мясников у статті «Хворі питання» (1921), викликали жорстку реакцію партійного керівництва на чолі з Леніним. Деякі матеріали навіть ставали приводом для репресій, що здійснювалися через створений у 1918 році «Революційний трибунал преси». Так звані революційні суди, керуючись ленінським визначенням свободи слова як «антипролетарського гасла», діяли жорстко і безкомпромісно.

Однак навіть у таких умовах журналістика залишалася чи не єдиною силою, здатною проливати світло на реальні суспільні процеси. Вагомий внесок у розкриття складних подій пореволюційного періоду зробив публіцист Сергій Єфремов. За свої гострі аналітичні статті він зазнавав переслідувань як з боку денікінців, що тимчасово контролювали Київ, так і з боку більшовиків. Літератор і громадський діяч Андрій Ніковський згадував, що коли у 1919 році газета «Нова Рада» повернула свою дореволюційну назву «Рада», її незабаром закрили через публікації Єфремова та саркастичні матеріали Стебницького.

Більшовицька агресія, що супроводжувалася жорстокими репресіями, спрямованими на придушення національно–визвольного руху в Україні, викликала рішучий спротив Єфремова. У серії статей із промовистими назвами, такими як «Під обухом», «Слово до живих», «Лист без конверта», «По–суворовському», «Гній і вічність», він з гострою критикою викривав політику московських окупантів. Його публікації ґрунтувалися на конкретних фактах і складали серйозне журналістське розслідування злочинів, скоєних більшовицькою владою в Україні.

Єфремов не лише аналізував політичну й економічну ситуацію, а й прогнозував майбутнє країни під владою більшовиків. У статті «На вістрях штиків» він порівнював більшовицький терор із Великою французькою революцією, яка завершилася диктатурою. Публіцист попереджав, що більшовицька політика неминуче приведе до реакції й нового деспотизму, а також закликав суспільні сили готуватися до боротьби з цим режимом.

За умов існуючого режиму журналістські розслідування у другій половині 1940-х – 1950-х років були практично неможливими. У часи правління «вождя народів» журналісти були змушені прославляти його «грандіозні» плани та «мудру» політику у всіх сферах життя, включаючи масштабні проєкти з перетворення природи. Ситуація кардинально не змінилася і після прихованого від більшості населення викриття культу особи Сталіна на XX з'їзді КПРС.

Єдиними, хто міг відкрито писати правду про реальний стан справ у країні, були представники української діаспори за кордоном. Однією з найвизначніших постатей тієї доби був Іван Багряний. Його публіцистичні твори відзначалися гострою критикою, невідворотністю фактів та потужною емоційною напруженістю. У своїх статтях і памфлетах він викривав приховані злочини більшовицького режиму проти власного народу, який заплатив величезну ціну за перемогу у Другій світовій війні.

Показовими є самі назви його публікацій – «Чад імперії», «Істерика російського фашизму», «Смітник імперії й сталінські апельсини», «Експлуатація антисемітизму», «Супутники й біопоморканали», «Закон московського беззаконня», «Маніфестація мерзоти» тощо. Вони публікувалися у зарубіжних виданнях Української революційно-демократичної партії, зокрема у журналі «Наші позиції» та газеті «Українські вісті», чітко відображаючи непримиренну антирадянську позицію автора.

«У шістдесяті (роки моєї студентської юності) в навчальних програмах факультетів журналістики цього жанру не було. Майбутні фахівці пера вділися писати замітки й кореспонденції, опановували секрети репортажу та Інтерв'ю, аналітичної статті й нарису. Вивчали навіть специфіку фейлетону, покликаного висміювати, а то й розвінчувати "окремі недоліки". Про журналістське ж розслідування – жодного слова. Мовби й не існувало його. Не було й наукових розвідок, у яких би на теоретичному рівні осмислювалася природа жанру, його тематичні та стильові ознаки» – пише у своєму посібнику Олександр Глушко [5].

У період 1970-х – 1980-х років в Україні розвиток розслідувальної журналістики досі був суттєво обмежений через політичну систему та відсутність свободи слова. Журналістика того часу перебувала під суворим контролем держави, а будь-які критичні матеріали щодо уряду або партії були неприпустимими.

Як зазначається в дослідженнях, у цей період жанр журналістського розслідування в Україні фактично перебував у зародковому стані. Це не означає, що в Україні зовсім не було розслідувань зловживань і злочинів, але вони здебільшого проводилися державними органами, а не незалежними журналістами. Роль журналістів обмежувалася викладом та аналізом офіційної інформації, без проведення власних розслідувань [10].

Зі здобуттям незалежності в 1991 році українська журналістика отримала можливість для вільнішого розвитку. У цей час з'являються перші спроби журналістських розслідувань, спрямованих на викриття корупції та зловживань владою. Однак, через нестабільну політичну та економічну ситуацію, журналісти часто стикалися з тиском і загрозами.

Незалежна Україна зіткнулася з численними викликами, серед яких були політична нестабільність, економічні труднощі та поширена корупція. У цих умовах виникла потреба у прозорості та підзвітності влади, що сприяло

розвитку розслідувальної журналістики як інструменту громадського контролю.

Одним із перших видань, яке активно займалося журналістськими розслідуваннями, було «Дзеркало тижня». Засноване в 1994 році, воно швидко здобуло репутацію незалежного та впливового медіа, публікуючи матеріали, що викривали корупційні схеми та зловживання владою [7].

Іншим важливим виданням стали «Галицькі контракти», які зосереджувалися на економічних розслідуваннях та аналізі бізнес-процесів в Україні. Їхні публікації сприяли підвищенню обізнаності громадськості про непрозорі практики в економіці та бізнесі.

Таким чином, у перші роки незалежності розслідувальна журналістика в Україні стала важливим механізмом забезпечення прозорості та підзвітності, сприяючи формуванню відкритого суспільства та боротьбі з корупцією.

В цей період в Україні починають з'являтися телевізійні програми, присвячені журналістським розслідуванням. Це було пов'язано з розвитком телебачення та зростанням інтересу аудиторії до таких матеріалів. Проте українська журналістика розслідувань все ще перебувала на етапі становлення, і багато аспектів цього жанру потребували розвитку.

Першим етапом становлення онлайн-журналістики розслідувань стало перенесення друкованих матеріалів у цифрове середовище. Такі видання, як «Українська правда» та інші, почали створювати спеціальні підрозділи, присвячені розслідуванням.

Засновником «Української правди» є Георгій Гонгадзе, який відкрито протестував проти посилюваної державної цензури. Після його вбивства, восени 2000 року, привернуло міжнародну увагу до стану свободи слова в Україні.

Великий вплив на ЗМІ також відбувся під час Помаранчевої революції. Засоби масової інформації вирішили заявити, що не готові

мириться з владою, а готові виконувати свій обов'язок. І хоча події не призвели до справді революційної зміни суспільних стосунків, вони досить істотно змінили українські мас-медіа. Засоби масової інформації чесно та об'єктивно висвітлювали усі події що відбувалися, а лише деякі мас-медіа намагалися перекручувати інформацію та маніпулювати свідомістю суспільства.

Революція стала переломним моментом, коли громадськість почала вимагати прозорості, підзвітності та боротьби з корупцією від влади. Це дало поштовх для розвитку незалежних медіа, які зайнялися викриттям корупційних схем, зловживань та інших порушень

Зі зростанням доступу до інтернету та появою незалежних онлайн-видань, таких як «Українська правда», розслідувальна журналістика отримала новий імпульс. Журналісти почали використовувати цифрові інструменти для збору та аналізу інформації, що підвищило якість та вплив їхніх матеріалів.

На початку 2010-х в Україні відбувається активний розвиток незалежних медіа та організацій, що спеціалізуються на журналістських розслідуваннях. Проводяться семінари та тренінги для журналістів, з'являються спеціалізовані видання та програми. Наприклад, у 2012 році було проведено семінар-практикум для журналістів державних телерадіокомпаній, присвячений питанням проведення журналістських розслідувань.

Доступ до інформації в Україні став значно відкритішим. Це дало новий поштовх для розслідувальної журналістики, яка отримала більше можливостей працювати з відкритими даними та офіційними реєстрами. Заснування спеціалізованих проєктів, таких як Bihus.Info, «Слідство.Інфо» та «Наші гроші», сприяло професіоналізації розслідувальної журналістики. Вони активно використовують відкриті дані, співпрацюють з міжнародними організаціями та впроваджують новітні технології для виявлення корупційних схем та інших правопорушень.

Одним із ключових факторів цього періоду стало запровадження державних ініціатив з відкриття реєстрів та впровадження електронного декларування.

Відкриття таких ресурсів, як Єдиний державний реєстр декларацій, стало революційним для українських журналістів. Вони отримали доступ до:

Декларацій про доходи чиновників. Це дозволило аналізувати майновий стан посадових осіб та виявляти невідповідності між їхнім офіційним доходом і реальними активами. Наприклад, журналісти викривали факти, коли чиновники декларували мінімальні зарплати, але володіли елітними будинками, автівками та коштовностями.

Реєстру судових рішень. Доступ до судових документів надав змогу аналізувати резонансні справи та викривати корупцію у судовій системі.

Реєстру нерухомості та землі. Ці дані стали важливими для виявлення прихованої власності чиновників та розслідувань, пов'язаних із незаконним привласненням державних земель.

Поява розслідувальних медіа, які працювали виключно онлайн, змінила спосіб, у який журналісти взаємодіють із суспільством.

Сьогодні ж журналістика розвивається в умовах постійних змін, зокрема глобальних криз, військових конфліктів, пандемій та інших викликів. Це накладає свій відбиток на характер контенту та методи роботи журналістів. Війна в Україні зробила роботу журналістів ще більш небезпечною. За даними Інституту масової інформації, з початку повномасштабного вторгнення загинуло 38 журналістів, з яких 8 – під час виконання професійних обов'язків [28].

Висновки до розділу. Розслідувальна журналістика поєднує аналітику, перевірку фактів і різні методи збору інформації для виявлення суспільно значущих тем, прихованих від громадськості, виконує контрольну, інформаційну та викривальну функції, сприяючи прозорості та підзвітності

влади й захисту суспільних інтересів. В Україні жанр пройшов шлях від тотальної цензури радянських часів до потужного інструмента громадського нагляду: після здобуття незалежності журналісти працювали під тиском і погрозами, однак із початку 2000-х розслідування набули професійного рівня завдяки спеціалізованим телевізійним, друкованим та онлайн-виданням. Сучасний етап характеризується активним використанням цифрових технологій, міжнародною співпрацею й мультимедійними форматами; незважаючи на політичний тиск, загрози безпеці й фінансові складнощі, українська розслідувальна журналістика залишається ключовим чинником зміцнення демократії та боротьби з корупцією.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ

2.1 Основні методи збору інформації

«Розслідування – це полювання на факти, які дозволяють читачеві зрозуміти те, що він має зрозуміти», – вважає французький практик і теоретик журналістики Жан Мурікан. У контексті сучасних журналістських розслідувань важливість кожного етапу, зокрема збору інформації, полягає не тільки в тому, щоб знайти факти, а й у тому, щоб правильно їх інтерпретувати та перевірити. Мурікан виокремлює кілька видів розслідувань, кожен з яких потребує свого підходу до збору даних: розслідування навколо події, пригод, документоорієнтоване та інші [4].

За сьогоднішніх умов та можливостей у журналістських розслідуваннях, особливо в інтернет-виданнях України, ефективний збір інформації є фундаментальним етапом, що визначає якість та достовірність матеріалу. Журналісти-розслідувачі використовують комплексний підхід, поєднуючи традиційні та сучасні методи збору даних.

До основних методів належать: спостереження, інтерв'ю, аналіз документів, робота з відкритими джерелами інформації (OSINT), експеримент.

Спостереження в свою чергу поділяється на власне, відкрите і приховане, відсторонене і включене. Воно з точки зору надійності зібраних відомостей стоїть на першому місці, в цьому випадку журналіст є очевидцем і джерелом інформації, якщо звичайно його не використовують «втемну», і він сам не став жертвою розіграного для нього спектаклю.

Приховане відсторонене спостереження є одним із найбільш ефективних методів збору інформації, оскільки дозволяє уникнути показухи на камеру та отримати більш природні реакції учасників подій. Але цей метод

має певні ризики і потрібно вміти його використовувати правильно, щоб не зашкодити своїй роботі.

Один із головних ризиків прихованого спостереження – це можливість порушення приватності осіб, які не дали на це згоди. Якщо журналіст проводить зйомку на підприємстві або в супермаркеті без попередження, його можуть звинуватити у порушенні прав особи або у роботі на конкурентів, що може призвести до юридичних наслідків.

Журналіст немає видати себе в процесі збору інформації підчас масових акцій, але тоді його можуть асоціювати з представниками правоохоронних органів або учасниками подій. І у випадку, якщо журналіст піддається насильству, неважливо з чийого боку, складно буде відстоювати свої права.

Коли приховане спостереження використовується без обґрунтованих підстав, це може призвести до втрати довіри до журналіста з боку аудиторії. Якщо люди почнуть вважати, що журналіст порушує етичні норми і зловживає своїм положенням для отримання «скандальних» фактів, це знизить рівень довіри до всього журналістського середовища [2]

Приймаючи рішення про приховане спостереження (відео-, фото-, аудіозаписи) ми повинні брати до уваги кілька чинників, які складають легітимність мети. Зібрана інформація повинна бути предметом суспільного інтересу. Єдиного визначення суспільного інтересу не існує – воно включає (але цим не обмежується) таке: розкриття і запобігання злочинів, розкриття антигромадської поведінки, розкриття корупції та несправедливості, розкриття суттєвої некомпетентності і халатності, захист здоров'я та безпеки людей, захист людей від введення в оману заявою чи дією окремої особи або організації, розкриття інформації, яка дає можливість людям приймати більш інформовані рішення з суспільно важливих питань.

У 2016 році журналісти програми «Схеми» провели розслідування, під час якого зафіксували, як представники бізнес-структур Ріната Ахметова

відвідують державні установи, що викликає питання щодо можливого впливу на прийняття рішень. Це розслідування включало використання прихованої камери для документування зустрічей та взаємодій, що дозволило виявити потенційні порушення етичних норм [32].

Інтерв'ю в журналістиці – це самостійний жанр, що становить суспільно важливу новинну інформацію у вигляді запитань кореспондента та відповідей інтерв'юваної особи. А також – це важливий метод для досягнення збору інформації для розслідування. В цьому випадку використовується генеральне інтерв'ю.

Генеральне інтерв'ю – це зустріч з головним героєм, з метою отримати пояснення та коментарі щодо фактів, які були зібрані під час розслідування на етапі його завершення. Коли журналісти готові до цього виду інтерв'ю вони вже знають мету цієї зустрічі та мають чіткі питання із констатацією зібраних фактів. Якщо ж герой уникає відповідей – це теж дає важливу інформацію.

Як і в всіх методах, тут журналісти можуть спіткнутися з низками перешкод. При підготовці розслідувальників можуть «водити за ніс», відсилати до прес-секретарів, погодитись лише на умовах анонімності або ж повністю відмовлятися від зустрічі. Під час інтерв'ю потрібно триматись стримано і професійно, незважаючи на те, що співбесідник може намагатись вимкнути мікрофон, відповідати на питання питаннями, грубити та переходити на особистості, припиняє інтерв'ю на пів слові.

Питання можуть бути відкриті, закриті, прямі або ж не прямі, в залежності від мети. Вони не повинні бути риторичними, мати кілька питань в одному, не мають містити припущень та бути стверджувальними. Не варто використовувати питання пастки, зазвичай вони обурюють співрозмовника, і тоді не вдасться дістати потрібну інформацію.

Цікавий приклад інтерв'ю на бігу, було під час розслідування програми «Слідство. Інфо» під назвою «Зона Львовчкіних» у 2015 році. Під час розслідування про земельні ділянки лісового фонду, що належать родині

та оточенню Сергія Львовича, журналіст бере інтерв'ю у нардепа на ходу, ставлячи йому основні питання про його зв'язок з Марією Терентіївною, яка проживала в одному з будинків [19].

Документи є важливим джерелом інформації для журналістів, їх аналіз вимагає як навичок роботи з масивами даних, так і знань у галузі права, здатності орієнтуватися у категоріях документальної інформації. Посилання на офіційні документальні джерела служать надійним доказом фактів, наведених у розслідуванні.

Доступ до документів дозволяє уникнути багатьох помилок та суб'єктивних упереджень, як з боку журналіста, так і з боку джерел інформації. Репортер, що проводить спостереження, може пропустити важливі деталі, а люди, що надають інформацію, іноді можуть її спотворити або забути. Водночас документи фіксують інформацію безпосередньо так, як вона була зареєстрована.

Серед переваг документів можна зазначити, що на відміну від людей, вони:

- ніколи не змінюють своїх слів;
- не подадуть позову щодо захисту честі та гідності;
- потребують меншого захисту, ніж люди.

Але документи також мають свої недоліки. Вони можуть містити інформацію з обмеженим доступом, що при розповсюдженні може мати негативні наслідки для журналіста. Крім того, документи можуть бути підроблені, і навіть офіційна інформація потребує ретельної перевірки. Варто пам'ятати, що документи з різних джерел можуть не співпадати між собою або суперечити свідченням людей, і вони можуть бути так само ненадійними, як і людські свідчення.

Згідно з режимом доступу, документи поділяються на кілька категорій:

- відкриту (публічну) інформацію;
- службову інформацію;

- комерційну таємницю;
- професійну та службову таємницю;
- державну таємницю;
- персональні дані та відомості про приватне життя [2].

До прикладу журналісти програми «Схеми» провели розслідування щодо поїздок українських політиків після 2014 року, а саме Олега Татарова, до Росії під час конфлікту на Донбасі. У межах розслідування журналісти здійснили перехресну перевірку інформації. Спершу вони отримали дані про перетин ним українського кордону, після чого зіставили їх з інформацією з білоруської бази даних про перетини кордону. Установивши, що Татаров прямував з Білорусі до РФ, «Схеми» також підтвердили цю інформацію за допомогою витоків з кількох російських баз даних за різні роки. Їхня робота полягає не лише в зборі фактів, а й у виведенні правдивої інформації через аналіз даних з різних джерел [33].

Отримуючи в своє розпорядження в процесі розслідування будь-який документ, ми походимо до його оцінки використовуючи кілька критеріїв: надійність, достовірність, цінність, можливість використання.

Надійність документа означає впевненість у його походженні та автентичності, а також відсутність правових ризиків у разі виявлення неточностей або недостовірної інформації. До таких надійних документів можна віднести, наприклад, відповіді на інформаційні запити, публікації в офіційних ЗМІ, якщо ми точно цитуємо їх із зазначенням джерела, офіційні заяви посадових осіб та нормативно-правові акти органів державної влади та місцевого самоврядування.

Достовірність документа визначається наявністю в ньому правдивих і актуальних даних. Інформація, що міститься в документі, потребує перевірки, особливо якщо документ не є офіційним або походить з ненадійних джерел. Якщо документ виявляється підробленим або зміненим таким чином, що спотворює його зміст, його вже неможливо вважати достовірним.

Цінність документа полягає в його значенні для підтвердження гіпотези під час розслідування. Можливість використання документа в публікаціях залежить від його походження та змісту. Якщо документ містить інформацію з обмеженим доступом або персональні дані, його публікація може викликати додаткові правові ризики.

Отже аналіз документів є важливим методом у журналістських розслідуваннях, оскільки він дозволяє отримати достовірні та об'єктивні дані, що не залежать від суб'єктивності свідчень чи інтерпретацій. Документи можуть служити важливим доказом у розслідуваннях, оскільки вони фіксують інформацію в офіційному вигляді і часто є непідробними. Крім того, аналіз документів дозволяє уникнути багатьох помилок та спотворень, які можуть виникнути в результаті особистих інтерпретацій або неправдивих свідчень.

Однак важливо пам'ятати, що документи потребують ретельної перевірки на достовірність, особливо якщо вони походять з ненадійних або сумнівних джерел. Крім того, документи можуть містити обмежену або конфіденційну інформацію, що вимагає додаткової уваги щодо правових аспектів їх використання.

Не можна і оминути такий цікавий але суперечливий метод, як експеримент – це спеціально створена журналістом ситуація, спрямована на перевірку гіпотези розслідування. В процесі експерименту інформація може бути зафіксована як відкрито, так і за допомогою прихованої камери або диктофона.

Цей метод створює ще більше етичних питань, ніж інші способи збору інформації, оскільки, штучно змінюючи обставини або спонукаючи учасників до певних дій, журналіст не може бути повністю впевнений у результаті експерименту. Ключове питання полягає в тому, де провести межу між експериментом і провокацією. Як і в разі спостереження, основними

принципами експерименту є наявність суспільного інтересу та легітимність цілей, що ставляться перед ним.

При прийнятті рішення слід враховувати, що дії журналіста або учасників експерименту не повинні створювати загрози для життя чи здоров'я людей. Наприклад, проведення експерименту, в якому журналісти вдягають маски й захоплюють банк для перевірки роботи служби безпеки, ставить під загрозу не лише їхнє життя, а й здоров'я людей, що перебувають у банку.

Також важливо пам'ятати, що під час проведення експерименту журналіст не повинен порушувати закон або провокувати злочин.

Журналісти Bihus.Info під прикриттям звернулися до Київського університету культури з наміром отримати відстрочку від мобілізації через вступ до навчального закладу, адже з моменту початку повномасштабного вторгнення кількість чоловіків призовного віку, які вирішили вступити до вищих навчальних закладів, а відтак і отримати відстрочку від мобілізації, в порівнянні з минулими роками виросла на понад 100 тисяч. Університет без заперечень надав консультації щодо цього питання, що викликало обговорення щодо можливості зловживання системою відстрочок [39].

Отже кожен з методів має свої переваги й недоліки: спостереження дозволяє отримати об'єктивні дані, аналіз документів забезпечує надійність фактів, інтерв'ю допомагає почути самих героїв та зробити висновки, а експеримент може перевіряти гіпотези, проте часто супроводжується етичними та правовими ризиками. Важливість кожного методу залежить від конкретної ситуації та мети розслідування. Всі ці методи взаємодоповнюють один одного, допомагаючи журналістам отримати достовірну і перевірену інформацію.

2.2 Використання соціальних мереж та цифрових платформ

У сучасному світі різні форми медіа все більше переплітаються між собою в різних сферах, таких як кіно, література та журналістика. Традиційна

журналістика в класичних формах преса, телебачення та радіо поступово відходить на другий план. Журналісти змушені виходити за межі традиційних медіа та стилів подачі, адже лише так можна донести інформацію до широкої аудиторії. Старші покоління все ще отримують новини через традиційні ЗМІ, а молодь все більше користується Інтернетом. Тому важливо створювати контент, який відповідає їхньому стилю життя та вподобанням. Сьогодні практично кожне традиційне медіа має свій сайт, а телеканали та радіостанції публікують свої матеріали в Інтернеті, часто на умовах підписки або з вільним доступом.

Однією з ключових відмінностей між традиційними та новими медіа є те, що в останніх історії не мають чіткої кінцевої точки – їх можна постійно оновлювати, навіть через роки після першої публікації. Тому, окрім соціальних мереж з їх динамікою та фрагментарністю, важливо використовувати інші можливості Інтернету, наприклад, блоги. Це особливо важливо для журналістських розслідувань, оскільки коли матеріали зібрані в одному місці, вони стають платформою для отримання нових джерел, коментарів та просування власної роботи.

Ю. Залізник зазначає, що соціальні медіа значно розширили інформаційний простір, і справді сьогодні платформи на кшталт Facebook, Twitter чи Instagram стали незамінним інструментом для журналістів та новинних агентств. Особливо це стосується видань, які не мають власних кореспондентів у всіх регіонах: завдяки публікаціям та повідомленням користувачів Інтернету вони можуть отримувати відео й фотографії з місця подій у режимі реального часу. Такий підхід забезпечує значне прискорення надходження інформації та підвищує оперативність і точність новинного потоку [12].

До прикладу, повномасштабне вторгнення Росії в Україну змінило акценти в медіа-просторі, зробивши теми розслідувань, такі як корупція, розкрадання коштів в оборонній галузі та воєнні злочини, ще більш

актуальними. Незважаючи на можливі іміджеві ризики для країни, в суспільстві зросла потреба в контролі за владою та викритті злочинних дій. Якісні журналістські розслідування стали можливими як раз завдяки розвитку цифрових технологій, відкритих реєстрів і аналітичних систем. В Інтернеті доступно безліч цифрових ресурсів, які допомагають у розслідуваннях, але робота з ними вимагає багато часу та уваги до деталей.

Нині популярні новинні ресурси часто паралельно впроваджують свою інформаційну діяльність у формат соціальних мереж, як-от Facebook, Instagram, Telegram або YouTube, журналісти завжди там, де люди. Завдяки соціальним мережам журналістика стала більш адаптивною й оперативною. Аналіз офіційних акаунтів новинних служб у соціальних медіа показав, що за контекстом та змістовим наповненням вони нічим не поступаються традиційним телевізійним випускам. Наприклад, канал на YouTube Телебачення Торонто є досить популярним ЗМІ, на неї підписано приблизно 943 тисячі користувачів. Цей акаунт висвітлює події, що відбуваються навколо, у форматі відеовипусків.

В жовтні 2013 року в Україні Facebook використовувало близько 3 млн осіб, що було невеликою кількістю порівняно з загальною кількістю населення (для порівняння, в Польщі на Facebook зареєстровано більше 15 млн осіб, що становить приблизно 40% всього населення). Проте, станом на січень 2020 року, кількість користувачів Facebook в Україні сягнула вже 18,71 млн, що становило 43,2% від загальної кількості населення. У березні 2022 року цей показник зріс до 25,09 млн користувачів, що становить 57,9% населення України. Це підтверджує, що соціальні мережі відіграють все більш значну роль у формуванні медіапейзажу в Україні.

Також, якщо у 2019 році в Україні було 11 млн користувачів Instagram, то у 2021 році ця кількість продовжувала зростати. Щодо Twitter, то в лютому 2021 року 6% українців активно використовували цю платформу для отримання новин і взаємодії. У той же час Telegram, як соціальна мережа,

швидко набирає популярності, і станом на лютий 2021 року 17% українців регулярно використовували цей канал для отримання інформації [41].

Ці дані показують, що соціальні мережі значно збільшили своє значення як джерело інформації для різних верств населення, особливо серед молоді.

Окрім позитивного впливу соціальних медіа на ЗМІ, таких як наявність джерел новин і швидке поширення інформації, існує й негативний аспект. У роботі «Особливості екстремальної журналістики в соціальних мережах (на матеріалах конфлікту на сході України)» дослідниця Я. Дорошенко зауважує, що «використання соціальних мереж у журналістиці погано позначається на якості роботи медіа-працівників, знижуючи професійні стандарти та достовірність публікацій».

Слід нагадати, що професійні видання при публікації новин повинні дотримуватися журналістських стандартів: забезпечувати баланс, оперативність у подачі інформації, достовірність (через посилання на перевірені джерела), чітко відокремлювати факти від коментарів та оцінок, гарантувати точність та повноту подання фактів і інформації з проблеми. Це ж правило стосується й соціальних мереж, де ці вимоги також мають бути виконані.

«Журналістські стандарти – це універсальні характеристики журналістського матеріалу, тобто будь-кого матеріалу, що публікується новинними ресурсами. Невиконання цих стандартів може призвести до поширення низькоякісного контенту, що спотворює сприйняття інформації аудиторією» [11].

Не варто забувати, що використання соціальних мереж журналістами, особливо в контексті розслідувань, несе також і низку значних ризиків. Серед ключових небезпек – ризик дезінформації та фейків, оскільки соцмережі є сприятливим середовищем для поширення неправдивої інформації, що вимагає ретельної верифікації задля уникнення втрати довіри.

Також існує ризик маніпуляцій, оскільки емоційно забарвлена інформація може бути спрямована на формування певної громадської думки, що вимагає від журналістів критичного аналізу.

Серйозну загрозу становить ризик ідентифікації та безпеки джерел, адже активність у соцмережах може ненавмисно розкрити зв'язки журналіста з конфіденційними джерелами, ставлячи під загрозу їхню безпеку. Це переплітається з ризиком стеження та прослуховування, оскільки профілі журналістів та їхня комунікація можуть відстежуватися, що загрожує особистій безпеці та безпеці інформації.

За словами авторів Detector Media, до ризиків також належать звинувачення в політичній упередженості, що може призвести до втрати роботи, та порушення етичних стандартів через невдале використання іронії, сарказму чи сатири. Журналісти, особливо ті, хто працює над чутливими розслідуваннями, можуть стикатися з психологічним тиском, агресією та погрозами в соціальних мережах, зокрема це стосується жінок та представників вразливих груп. Нарешті, надмірна залежність від платформ як основного джерела інформації може обмежувати повноту бачення та пропускати важливі дані, що циркулюють поза соціальними мережами.

Прикладом стеження за журналістами може бути нещодавня ситуація з командою Bihus.Info, які зазнали утиску з боку СБУ. Команда Bihus.Info у лютому 2024 року провели розслідування, в якому визначила виконавців операції зі стеження за редакцією в етнокомплексі «Українське село». Це вдалося зробити завдяки відео з камер безпеки відпочинкового комплексу. Як вдалося з'ясувати під час розслідування, за журналістами незаконно стежили співробітники департаменту захисту національної державності СБУ [20].

Томаш Патора зазначає, що значно більші ризики можуть виникати безпосередньо в ході роботи над конкретним розслідуванням. Досить часто, особливо під час реалізації матеріалу та взяття інтерв'ю, можуть траплятися ситуації, коли попередня домовленість з героєм є небажаною з різних причин.

У таких випадках журналісти можуть вдаватися до «несподіваної» зустрічі з героєм, наприклад, коли спроба домовитися про інтерв'ю могла б стати для нього сигналом до підготовки захисних заходів або знищення доказів. У подібних ситуаціях не слід виключати, що здивований герой, який не бажає спілкуватися з журналістом, може відреагувати агресивно, а не обмежитися лише ввічливою відмовою.

У грудні 2020 року Комісія з журналістської етики (КЖЕ) оприлюднила рекомендації для журналістів розмежовувати професійні та особисті сторінки в соціальних мережах, а також – дотримуватися українського законодавства та Кодексу етики під час висловлення своєї позиції в соцмережах.

«Журналісти мають усвідомлювати, що аудиторія не може розрізнити, які висловлювання представника медіа відбивають його журналістську позицію, а які є думкою приватної особи. Аудиторія журналіста в соціальних мережах не бачить різниці між професійною поведінкою та особистими уподобаннями журналіста. З точки зору читачів або глядачів ви є журналістом завжди, незалежно від того, перебуваєте на роботі чи відпочиваєте вдома», – сказали в КЖЕ та додали, що налаштування приватності не завжди ефективно може обмежити публічність висловлювань [42].

Комісія з журналістської етики наголошує на відповідальній поведінці журналістів у соціальних мережах, закликаючи дотримуватися законодавства та Кодексу етики.

Головні рекомендації:

Не допускати мови ворожнечі та дискримінації: Уникати розпалювання ненависті, образ, приниження людської гідності у власних дописах та коментарях, а також не використовувати такі методи для збільшення аудиторії.

Поважати аудиторію та зберігати неупередженість: Пам'ятати, що висловлювання журналіста, навіть на особистій сторінці, асоціюються з його професією та медіа. Висловлення підтримки одній зі сторін конфлікту ставить під сумнів об'єктивність. Уникати поширення дописів, що розпалюють ворожнечу.

Усвідомлювати соціальний резонанс: Розуміти, що слова журналіста мають значний вплив і формують картину світу аудиторії. Сторінка в соцмережі є публічним майданчиком.

Посилювати стандарти етики: Редакціям рекомендовано розробляти та впроваджувати власні правила поведінки журналістів у соцмережах для підвищення культури дискусії, зміцнення довіри до журналістів та медіа.

2.3 Проблеми достовірності та перевірки фактів

В умовах сучасного інформаційного простору, особливо в Україні, проблема достовірності інформації та необхідність ретельної перевірки фактів стоїть надзвичайно гостро. Досвід останніх років, зокрема події 2014 року, продемонстрував, як суперечливе висвітлення одних і тих же подій різними медіа змушує суспільство усвідомити важливість критичного сприйняття інформації та верифікації. Поширення недостовірної інформації негативно впливає на громадську думку та має деструктивні наслідки для суспільства. Хоча законодавство України гарантує свободу слова (з обмеженнями, що стосуються прав інших), судові позови про спростування недостовірної інформації є численними, що свідчить про актуальність проблеми. Так, у квітні 2019 року таких справ налічувалося понад 13 тисяч [29].

Така ситуація зумовлена комплексом факторів, серед яких надзвичайна швидкість поширення інформації в мережі Інтернет, величезні

обсяги даних, що потребують аналізу, а також легкість створення та масового розповсюдження фейкового контенту.

Недостовірна інформація – це викривлені або вигадані відомості, створені з метою ввести аудиторію в оману. В сучасному інформаційному просторі такі дані поширюються через різноманітні канали: фейкові новини на сайтах та в соціальних мережах, ресурси з неперевіреною інформацією, а також у вигляді чуток і міфів, які швидко розповсюджуються серед населення.

Серед основних типів недостовірної інформації можна виділити кілька категорій. По-перше, це фейкові новини – вигадані події або неточні факти, які подаються як справжні. По-друге, клікбейт – заголовки, що привертають увагу, але не відповідають реальному змісту матеріалу, вводячи читача в оману. Окрему категорію становить дезінформація – спеціально створені та поширені фейки, метою яких є маніпуляція громадською думкою або дискредитація певних осіб чи явищ. Нарешті, значну роль у поширенні недостовірної інформації відіграють чутки – неперевірені дані, які швидко передаються від однієї людини до іншої, часто без жодного підтвердження [14].

У відповідь на виклики, що постали перед сучасною журналістикою, особливої актуальності набуває розвиток фактчекінгу як окремого напрямку журналістських розслідувань. Фактчекінг – формат журналістики розслідувань, що активно розвивається і поширюється в світовому медіа просторі останні півтора десятиліття. За відносно короткий проміжок часу фактчек з інструменту розслідувань перетворився на окремий медіа-тренд, який має свої оригінальні особливості, структуру, методологію. Спрямованість тренду/концепту на перевірку тих чи інших даних, дає підстави класифікувати його, як напрямок журналістики контролю.

У своєму посібнику О. Гороховський зазначає, що фактчекінг швидко утвердився як важливий тренд у вітчизняних журналістських розслідуваннях.

Це було значною мірою зумовлено інтенсивною хвилею антиукраїнської пропаганди, що наповнювала інформаційний простір численними фейковими та відверто неправдивими повідомленнями. Українські ЗМІ виявилися недостатньо підготовленими до протистояння цій масштабній та спланованій інформаційній війні. Таким чином, концепція фактчекінгу, яка була активно прийнята на озброєння професійними журналістами, відіграла роль справжнього форпосту контрпропагандистської «оборони» в найбільш гострий період [6].

Зважаючи на всі виклики, вміння ефективно перевіряти факти та джерела стає критично важливим для журналістів-розслідувачів. На сайті центру практичної освіти «Накипіло» Пічугін Віктор розповідає, як саме журналісту перевіряти інформацію, щоб не розповсюджувати фейки [21].

Для забезпечення достовірності журналістських матеріалів, особливо розслідувань, критично важливим є ретельна перевірка різних типів інформації. У світі цифрових медіа, де поширені фотофейки, які можуть бути створені шляхом редагування, спотворення контексту або навіть за допомогою штучного інтелекту, необхідно застосовувати спеціалізовані методи. Для перевірки фотографій варто аналізувати метадані, що містять інформацію про зйомку, використовувати інструменти глибокого аналізу зображень для виявлення аномалій та слідів редагування (наприклад, Error Level Analysis через сервіси типу FotoForensics). Важливо також перевіряти джерела публікації, шукаючи найпершу появу фотографії за допомогою пошуку по картинках, та аналізувати її контекст, оцінюючи відповідність зображення події, яка описується.

Аналогічно, відеофейки можуть виникати внаслідок маніпуляцій з ракурсом, редагування або створення діпфейків за допомогою нейромереж. Перевірка відео передбачає перегляд метаданих, щоб встановити місце, час зйомки та наявність змін, розбиття відео на окремі кадри для детального вивчення, порівняння відео з іншими матеріалами з тієї ж події для оцінки

достовірності, а також уважний аналіз обличчя у випадку виступів для виявлення ознак діпфейку (спотворені риси, розмиті краї).

При роботі зі свідченнями очевидців, слід пам'ятати, що люди можуть брехати, забувати або помилятися. Тому необхідно переконатися, що свідчення не суперечать інформації від інших очевидців чи електронних джерел (фото, відео, GPS-координати). Рекомендується ставити додаткові питання для перевірки пам'яті та реакції, оскільки неправдиві свідчення часто містять неясні деталі. Важливо також дізнатися про репутацію та особистість свідка, щоб оцінити можливий вплив особистих інтересів чи переконань на розповідь.

Особливу увагу слід приділяти дописам у соціальних мережах, які часто сприймаються як «інформація з перших рук», але можуть бути свідомим фейком. Визначити достовірність допису можна шляхом перевірки дописувача (профілю користувача чи пабліку): аналізувати історію, кількість підписників, час створення акаунту, наявність верифікації (для публічних осіб), досліджувати інший контент користувача або пабліку на предмет просування певних інтересів чи неоднозначності, а також звертатися до офіційних джерел для підтвердження інформації.

При виборі експертів для коментарів, слід враховувати їхню дотичність до сфери обговорення, компетентність у конкретному питанні (наприклад, чи розбирається експерт у нових трендах, якщо він давно не в темі), підтверджений досвід та репутацію (перевіряти бекграунд, попередні прогнози, відсутність просування ідеології), а також відсутність у минулому корупційних скандалів чи звинувачень у некомпетентності. Коментарі експертів мають бути конкретними і ґрунтуватися на фактах, а не припущеннях, а судження експерта слід чітко відділяти від фактів. Хороші експерти зазвичай уникають категоричних оцінок, пропонуючи різні сценарії розвитку подій.

Але якщо ж журналіст або медіа все таки припустилися помилки, важливо визнати її, вибачитися і виправитися. Не слід ігнорувати критику чи тихо видаляти некоректну інформацію. Необхідно обов'язково донести до аудиторії інформацію про помилку, відредагувати пост, що містив дезінформацію, додавши апдейт із зазначенням некоректності, та опублікувати спростування з посиланням на цей пост, щоб читачі побачили виправлення.

Висновки до розділу. Сучасний журналіст-розслідувач повинен володіти широким спектром навичок: від традиційних методів спостереження, інтерв'ю, аналізу документів та експерименту до сучасних підходів із використанням відкритих джерел і цифрових для збору, верифікації та поширення інформації. Кожен із цих методів має свої сильні та слабкі сторони, тож професіоналізм полягає в умінні ефективно їх поєднувати. Сучасний інформаційний простір вимагає інноваційності й гнучкості: соціальні мережі дозволяють оперативно реагувати на запити аудиторії та краще розуміти її потреби, але водночас несуть ризики ідентифікації й безпеки джерел. Особливо гостро проблема достовірності інформації постала після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, коли суперечливе висвітлення подій, масові фейки, клікбейт, дезінформація та чутки спотворили сприйняття реальності і підірвали довіру до медіа. У відповідь у журналістиці активно розвивається фактчекінг – від допоміжного інструменту він перетворився на окремий медіа-тренд, невід'ємну складову якісних розслідувань.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ЖУРНАЛІСТСЬКИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ УКРАЇНИ

3.1 Bihus.Info як приклад успішної розслідуваної журналістики в інтернеті

Bihus.info – це незалежна команда журналістів і юристів-антикорупційників, яка займається викриванням корупційних схем. Це медіа є одним із найяскравіших прикладів успішної розслідувальної журналістики в українському інтернет-просторі. Проєкт було засновано у 2013 році командою журналістів-розслідувачів на чолі з Денисом Бігусом. До складу Bihus.Info входять не лише відома програма «Наші гроші з Денисом Бігусом», а й низка IT-проєктів, таких як «Декларації» та «Ring», а також юридичні, навчальні, соціальні ініціативи та дві громадські організації – «ТОМ 14» і «Канцелярська Сотня».

Для Дениса Бігуса «бути журналістом – це нікому не вірити на слово, лупашити невпинно і не боятись казати незручну правду», як він зазначав в одному з інтерв'ю. Саме ці принципи лежать в основі роботи команди Bihus.Info. Журналісти редакції беруться за найрезонансніші справи, не уникають складних і небезпечних тем, пов'язаних із корупцією у владі, зловживаннями у державних закупівлях, офшорними схемами чи незаконним збагаченням посадовців [16].

Перший резонансний випуск програми «Наші гроші з Денисом Бігусом», який вийшов у листопаді 2013 року, був присвячений Міністерству освіти України та його тодішньому очільнику Дмитру Табачнику. Журналісти детально дослідили, як під керівництвом міністра, відомого не лише своєю науковою діяльністю, а й особливою «любов'ю» до державного бюджету, у сфері освіти впроваджувалися високотехнологічні схеми обману.

Розслідування показало, як Міністерство освіти організовувало фінансові потоки від державних шкіл до приватних фірм, створюючи надійні схеми для посадових зловживань. Особливу увагу журналісти звернули на те, що замість освітніх закладів у центрі Києва з'являлися торгово-виставкові та бізнес-центри, а питання про їхню власність залишалося без відповіді – навіть у Фонді держмайна [38].

Автори програми наголосили, що найдорожчим у системі освіти є не навчальні програми чи обладнання, а саме будівлі, в яких розташовані освітні установи, особливо якщо вони знаходяться у центрі столиці й коштують мільйони доларів. У сюжеті йшлося про те, як міністр освіти Дмитро Табачник, маючи брата з власною будівельною корпорацією, міг легко виселити освітян із престижних приміщень і перетворити їх на елітні офіси.

Це розслідування стало яскравим прикладом того, як журналістика може викривати корупційні схеми у найвищих ешелонах влади та привертати увагу суспільства до зловживань із державним майном. Тому вже з перших ефірів команда зосередилася на власних розслідуваннях, створивши окрему редакцію та громадську організацію. Програма швидко здобула популярність, виходячи як на телебаченні, так і на YouTube-каналі Bihus.Info.

Після Революції Гідності команда Bihus.Info долучилася до проєкту YanukovychLeaks, який займався відновленням і аналізом документів, залишених оточенням Януковича. Саме тоді до команди приєдналися нові журналісти, які згодом стали авторами резонансних розслідувань.

У 2014 році було започатковано проєкт «Декларації» та створено громадську організацію «Канцелярська Сотня». Завдяки зусиллям тисяч волонтерів вдалося оцифрувати десятки тисяч паперових декларацій, що стало поштовхом для впровадження електронного декларування в Україні. Розробки команди Bihus.Info були використані при створенні державної платформи НАЗК, а співзасновники проєкту консультували міжнародні організації.

З 2016 року програма «Наші гроші з Денисом Бігусом» виходить на провідних українських телеканалах, а редакція Bihus.Info реалізує низку телепроектів, серед яких – спецпроекти про судову реформу, перевірку обіцянок політиків, інтерв'ю та аналітичні програми. Окрім цього, команда створила кілька баз даних для журналістів, зокрема базу елітної нерухомості, помічників народних депутатів та інтегратор відкритих реєстрів Ring.

Важливою складовою діяльності Bihus.Info є юридична підтримка. З 2016 року команда має власних юристів, а з 2017 року діє проєкт «Тисни». Проєкт «Тисни» створений для того, щоб результати журналістських розслідувань мали реальний вплив на боротьбу з корупцією та зловживаннями. Юристи проєкту аналізують матеріали розслідувань, готують звернення до правоохоронних органів, контролюють хід розгляду справ, а також надають правову підтримку журналістам і громадським активістам. «Тисни» активно інформує суспільство про перебіг розгляду звернень, створюючи додатковий тиск на владу, а також проводить освітню діяльність для журналістів. За перші роки роботи юристи проєкту підготували понад тисячу звернень, сприяли відкриттю десятків кримінальних проваджень, скасуванню незаконних рішень та поверненню державного майна. «Тисни» став важливим інструментом захисту прав журналістів і підвищення ефективності розслідувальної журналістики в Україні [18].

У відповідь на широкомасштабний наступ російських окупантів на Україну 24 лютого, було створено проєкт "Сліди війни". Збройна агресія принесла з собою численні злочини: ракетні обстріли, масові вбивства, тортури, мародерство та сексуальне насильство. У щільному потоці новин окремі випадки цих звірств часто залишаються поза увагою.

Щоб задокументувати ці трагічні події, команда проєкту "Сліди війни" зосередилася на пошуку та фіксації свідчень очевидців і потерпілих у тих регіонах, де це можливо. Проєкт представляє історії людей, які пережили

жахіття війни, їхні болісні спогади, а також інформацію, отриману від офіційних представників влади.

Реалізація проєкту «Сліди війни» стала можливою завдяки підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в рамках Програми «Права людини в дії», яку виконує Українська Гельсінська спілка з прав людини. Проєкт має на меті не лише зафіксувати злочини, а й сприяти відновленню справедливості та притягненню винних до відповідальності [27].

Одним із ключових матеріалів проєкту «Сліди війни» стало відеоінтерв'ю з подружжям Ольги та Станіслава, опубліковане 13 лютого 2023 року під назвою «Окупанти тримали в катівнях Херсонщини 76 українських правоохоронців, частина з них ще в полоні». У цьому сюжеті подружжя ділиться особистим досвідом перебування в російських катівнях на Херсонщині, розповідає про нелюдські тортури, яких їм довелося зазнати, та про методи, якими окупанти намагалися змусити їх до співпраці [37].

Подібні свідчення мають надзвичайну цінність у нинішніх умовах, оскільки вони документують конкретні факти російських воєнних злочинів і дають можливість світовій спільноті побачити реальні обличчя війни. Розповсюдження таких історій на міжнародному рівні є важливим для привернення уваги до порушень прав людини та мобілізації підтримки України у боротьбі за справедливість і покарання винних.

Інтерв'ю з Ольгою та Станіславом є лише одним із багатьох прикладів того, як проєкт «Сліди війни» робить свій внесок у фіксацію злочинів, скоєних російськими окупантами, і сприяє поширенню правди про війну в Україні.

Bihus.Info здобуло значне міжнародне визнання завдяки своїм антикорупційним розслідуванням та інноваційним підходам у роботі з відкритими даними. Команда неодноразово ставала лауреатом престижних журналістських премій, зокрема отримувала нагороди від «MEDEA Awards»,

«Thomson Foundation Young Journalist Award», а також була відзначена національною премією «Високі стандарти журналістики».

Журналісти Bihus.Info брали участь у низці глобальних розслідувань, співпрацюючи з міжнародними мережами, такими як Organized Crime and Corruption Reporting Project (OCCRP) та Global Investigative Journalism Network (GIJN). Зокрема, команда долучалася до міжнародних проєктів, пов'язаних із розслідуванням офшорних схем, корупції у сфері оборони, а також до аналізу даних із глобальних витоків, таких як Panama Papers та Paradise Papers.

Наприклад, у межах розслідування Panama Papers журналісти Bihus.Info досліджували офшорні активи українських політиків і бізнесменів, а результати їхньої роботи були використані у спільних публікаціях із провідними світовими медіа [43].

У 2024 році відбувся найгучніший скандал навколо Bihus.Info, який також показав їх професіоналізм у розслідувальній справі, незважаючи на те, що справа стосувалася них самих. 16 січня маловідомий YouTube-канал оприлюднив записи телефонних розмов і відео, на яких співробітники Bihus.Info нібито обговорюють і вживають наркотики під час новорічного корпоративу. Однак суспільний резонанс викликало не стільки саме відео, скільки факт багатомісячного стеження та прослуховування журналістів, що, ймовірно, відбувалося за участі правоохоронних органів. Своє власне розслідування інциденту провела й команда Bihus.Info, опублікувавши фільм «Операція «Встид»» [20].

Успіх власного розслідування Bihus.Info став можливим завдяки тому, що команда отримала доступ до записів камер спостереження заміського комплексу ще до того, як ці матеріали вилучили співробітники СБУ. Аналіз відео дозволив встановити, що до організації стеження за журналістами було залучено близько тридцяти осіб. Вони заздалегідь приїжджали до комплексу під виглядом гостей, заселялися у ті самі номери, де згодом мали зупинитися

журналісти, і встановлювали приховані камери, зокрема у номерах і сауні. Після корпоративу ці ж люди поверталися, ймовірно, щоб демонтувати обладнання.

Журналісти ідентифікували координатора операції, який залишив адміністрації комплексу телефонний номер, згодом пов'язаний із ім'ям співробітника Департаменту захисту національної державності СБУ Ігоря Кравченка. На записах також були зафіксовані інші працівники цього департаменту. Спроби отримати коментарі від учасників операції не дали результату – всі відмовилися спілкуватися з журналістами. Відставка голови департаменту Романа Семенченка відбулася саме під час розгортання цих подій; на звернення журналістів він порадив звертатися за офіційними коментарями до керівництва СБУ або пресцентру.

Отже окрім створення резонансних журналістських розслідувань, вагомим внеском Bihus.Info є активний розвиток інфраструктури підтримки медіапрофесіоналів. Проєкт реалізує навчальні програми для молодих журналістів, надає правову допомогу розслідувачам через таку ініціативу як «Тисни», а також розробляє інструменти для роботи з відкритими даними. Завдяки комплексному підходу, що поєднує створення якісного контенту з підтримкою та розвитком професійного середовища, Bihus.Info відіграє помітну роль у розвитку антикорупційної журналістики в Україні, сприяючи підвищенню фахового рівня журналістів та посиленню їхньої спроможності протистояти тиску.

3.2 «Слідство.інфо»: журналістські розслідування в умовах російсько-української війни

Громадська організація «Слідство.інфо» – це український розслідувальний проєкт, що зосереджується на масових злочинах, політичній корупції та воєнних злочинах. Створена у 2012 році журналістами Дмитром

Гнапом та Анною Бабінець. З 2012 по 2018 роки на чолі «Слідство. Інфо» був Дмитро Гнап, з 2018 року – Анна Бабінець. З 1 липня 2023 року головною редакторкою є Анастасія Станко.

У початковий період діяльності, з 2014 по 2017 роки, інтернет-видання «Слідство.Інфо» реалізовувало проєкт щотижневої телевізійної програми журналістських розслідувань. Трансляція здійснювалася на загальнонаціональних телеканалах «UA:Перший» та «24 канал», а також на інтернет-телеканалі «Громадське телебачення». З 2018 року редакція змінила формат роботи, зосередившись на створенні повноформатних документальних розслідувальних фільмів і текстових розслідувань, випускаючи в середньому чотири документальні фільми на рік.

У 2019 році був створений проєкт «Правосилля» від «Слідство.Інфо». Це серія журналістських розслідувань, присвячених проблемі насильства в українських тюрмах, де «право на насильство часто є основоположним». Як зазначають автори проєкту, «тюремники невинувато застосовують силу та владу. Нерідко до жорстокості вдаються й самі ув'язнені. А отже податки українців йдуть не на перевиховання злочинців, а радше на знущання над ними».

Проєкт фокусується на висвітленні випадків неправомірного застосування сили з боку працівників пенітенціарної системи, а також фактів жорстокого поводження між ув'язненими. За даними «Слідства.Інфо», за останні 5 років офіційне обвинувачення за фактом катувань пред'явлене тільки одному працівнику в'язниці, що свідчить про системні проблеми у розслідуванні таких злочинів. Правозахисники отримують значно більше скарг, проте такі випадки часто приховуються та розслідуються неналежно, а самі ув'язнені бояться повідомляти про зловживання через страх репресій з боку закритої системи.

Метою проєкту «Правосилля» є привернути увагу до цих системних проблем у пенітенціарній системі України, таких як безкарність, корупція та

відсутність ефективних механізмів захисту прав ув'язнених, а також сприяння реформуванню цієї сфери. «Слідство.Інфо» прагне розповісти про реальне життя ув'язнених, щоб покарання дійсно виправляло людину та не допускало скоєння нею повторних злочинів [30].

Дві роботи журналістів «Слідство.Інфо» з спецпроекту «Правосилля» стали переможцями конкурсу журналістських матеріалів, присвячених темі тортур в Україні, організованого Асоціацією психіатрів України та Грузинським Центром психосоціальної та медичної реабілітації жертв тортур. Обидва матеріали відзначені в номінації «Найкраще журналістське розслідування» та стосуються жорстокого поводження з в'язнями в українських тюрмах [1].

Розслідування Маргарити Тулуп «Бердянська колонія: «Там – убивають»» висвітлює факти побиття, тортур та зґвалтувань в'язнів Бердянської виправної колонії. Матеріал Анастасії Зубової «Багаття на тілі: як у Харкові «перевиховують» в'язнів» розповідає про знущання над в'язнями Олексіївської виправної колонії №25 у Харкові, включаючи тортури, розтяжки та розпалювання вогню на тілах [13].

Під час повномасштабної війни команда змістила фокус їх публікацій на репортажі з обстріляних російськими військовими міст і селищ, також вони ідентифікують російських військових та українських колаборантів. Також Слідство.Інфо інформує англомовну аудиторію про злочини Росії проти України, адже більшість матеріалів перекладені англійською або мають англійські субтитри.

Важливим аспектом діяльності «Слідство.інфо» є вміння залучати широку аудиторію до своїх розслідувань. Команда прагне робити складні теми зрозумілими та цікавими для кожного, використовуючи для цього різні методи. Ключовим елементом є сторітелінг – майстерність розповідати захопливі історії. Журналісти переконані, що кожне розслідування – це унікальна історія, проте часто заплутана великою кількістю важливих

деталей, як-от цифри, прізвища, назви фірм. Тому надзвичайно важливо знайти баланс між висвітленням цих необхідних деталей і легкою, зрозумілою подачею матеріалу.

Для досягнення цієї мети команда постійно вдосконалює свої навички, консультується з експертами з різних галузей. Наприклад, при створенні фільмів-розслідувань залучаються консультанти зі світу кіно. Крім того, «Слідство.інфо» переймає досвід іноземних колег, зокрема, з Швеції та США, де розслідувальна журналістика має потужні традиції. Журналісти відзначають, що певні патерни побудови історій є схожими у всьому світі, тому можна використовувати успішні приклади, адаптуючи їх до українського контексту [15].

Завдяки такому підходу «Слідство.інфо» вдається не лише викривати корупційні схеми та зловживання владою, але й залучати широке коло громадян до обговорення важливих суспільних проблем, сприяючи підвищенню рівня обізнаності та формуванню активної громадянської позиції.

«Слідство.Інфо» не лише проводить власні розслідування, а й активно сприяє розвитку розслідувальної журналістики в Україні, надаючи колегам інструменти для ефективної роботи. Прикладом такої діяльності є створення бази даних «Посіпаки», яка містить інформацію про помічників народних депутатів, а також бази даних «Суддівська кров», що дозволяє відстежувати родинні зв'язки у судовій системі. Ці ресурси допомагають журналістам виявляти потенційні конфлікти інтересів та корупційні схеми, а також проводити більш глибокий аналіз діяльності посадових осіб [30].

У інтерв'ю Detector.Media керівниця Слідство.інфо розповідає, як прийшлося адаптувати проєкт під реалії війни, адже на разі ці події основні у висвітленні редакції. Усвідомлюючи ризики ескалації воєнних дій, редакція «Слідство.інфо» заздалегідь вжила заходів для забезпечення безперебійної роботи в умовах повномасштабної війни. Підготовка розпочалася приблизно

за місяць до вторгнення та включала придбання необхідного обладнання, як-от: шоломи, павербанки, спальні мішки. Завдяки підтримці міжнародних партнерів, зокрема колег з Румунії, редакція отримала бронежилети для репортерів, які планували працювати у зоні бойових дій.

Важливим елементом підготовки стали тренінги, організовані за сприяння коаліції розслідувачів OCCRP та Bellingcat. Журналісти пройшли навчання з домедичної допомоги, отримали базові знання про зброю, а також оволоділи навичками ідентифікації, що було особливо важливим з огляду на потенційну необхідність фіксації та документування злочинів.

З початком повномасштабного вторгнення редакція «Слідство.інфо» перейшла на режим щоденної роботи, скасувавши вихідні у перші два місяці. Згодом графік було дещо адаптовано, проте обсяг роботи збільшився в рази. Частина команди, що залишилася в Києві, почала виїжджати на місця подій для підготовки репортажів. Було сформовано репортерську групу, яка працювала в столиці, та мобільну групу, яка виїжджала в різні регіони України.

Паралельно проводилася масштабна аналітична робота: відстеження відкритих джерел, зокрема соціальних мереж та телеграм-каналів, з метою збору інформації про російських військових, які перебувають на території України. Ключовим завданням було встановлення зв'язку між конкретними злочинами та особами, які їх скоїли. Після звільнення Київщини журналісти активно працювали в звільнених населених пунктах, збирали свідчення місцевих жителів, знаходили документи, зокрема списки особового складу російських військових частин.

З часом, редакція перейшла до глибших розслідувань, що передбачали виїзди на місця злочинів, ідентифікацію російських військових за фотографіями та отримання підтверджень від місцевих жителів, які могли впізнати злочинців. У багатьох випадках журналісти «Слідство.інфо»

першими надавали місцевим жителям інформацію про осіб, причетних до скоєння злочинів на їхній території.

Важливим напрямом діяльності «Слідство.Інфо» є документування та ідентифікація російських військових, причетних до воєнних злочинів в Україні. Як повідомив голова правління «Антикорупційного штабу» Сергій Миткалик, спільними зусиллями журналістів «Слідство.Інфо» та активістів «Антикорупційного штабу» було зібрано «в «Реєстрі російських воєнних злочинців» 148 631 профіль військових РФ, із них близько 30 тисяч – повністю ідентифіковані». Він підкреслив, що «наше завдання, щоб кожен російський злочинець, який віддавав наказ, вбивав українських громадян або руйнував нашу інфраструктуру, був покараний. Ми зібрали найповнішу базу профайлів – майже 150 тисяч. Це найбільша база, з усіх подібних сервісів в Україні».

Ідентифікація російських солдатів у цьому реєстрі здійснюється на основі відкритих джерел, зокрема списків Центру оборонних стратегій та ГУР, бази даних «Ищи своих», соціальних мереж та журналістських розслідувань. За словами керівниці «Слідства.Інфо» Анни Бабінець, «ми як журналісти-розслідувачі взяли за основний напрямок роботи довести, хто конкретно був і що конкретно робив у якому конкретному населеному пункті. Ми розуміємо, що іноді це виглядає, як вичерпати ложкою океан, але це наша робота – шукати і доводити участь кожного». Вона також зазначила, що журналістам «Слідства.Інфо» вже вдалося довести участь у війні близько 200 військових РФ.

Зібрані докази злочинів конкретних осіб планується використовувати в українських та міжнародних судах. Анна Бабінець наголосила, що «коли у квітні Генпрокуратура оголосила перші 10 підозр російським військовим, 7 із цих росіян були ідентифіковані нашими журналістами», що свідчить про ефективність та важливість цієї роботи [31].

В умовах повномасштабної війни українська розслідувальна журналістика зіткнулася з низкою специфічних викликів. За словами Анни Бабінець одним із ключових завдань є збереження балансу між професійними обов'язками журналіста та громадянською позицією. З одного боку, журналісти мають викривати приховану інформацію та доносити її до суспільства, з іншого – вони є громадянами, зацікавленими у збереженні державності та перемозі над ворогом. Це вимагає ретельного обмірковування підходів до висвітлення чутливих тем, вибору правильних слів та виваженої комунікаційної стратегії. Проте, як наголошують у «Слідство.Інфо», це не означає відмову від публікації важливої інформації, якщо є беззаперечні докази її правдивості.

Іншим серйозним викликом є мобілізація журналістів до лав Збройних Сил України. З одного боку, це є необхідністю для захисту країни, з іншого – призводить до втрати цінних кадрів та ускладнює роботу редакцій. Тому, важливим завданням є залучення нових облич у професію та підтримка молодих журналістів.

При цьому, у «Слідство.Інфо» підкреслюють, що не існує табуованих тем для розслідувань. Якщо журналісти мають докази, що підтверджують певні факти, то ця інформація має бути оприлюднена, незалежно від того, наскільки вона може бути незручною для певних осіб чи організацій. Як зазначають у редакції, «правда завжди не на часі – особливо для тих, хто прагне щось приховати». На третьому році війни у «Слідство.Інфо» не було жодної теми, на яку ми зібрали докази й вирішили не публікувати, бо «не на часі».

Варто зазначити, що команда Слідство.Інфо продовжує займатися випуском фільмів-розслідувань. Напевно, найбільш шокуючим на резонансним виявився фільм «Він Теж: Історії українських чоловіків, скривджених росіянами», прем'єра якого відбулась 27 квітня 2024 року. Цей документальний фільм, створений журналістами «Слідство.Інфо», детально

висвітлює проблему сексуального насильства, спрямованого проти чоловіків, які опинилися в умовах російської окупації. У фільмі представлені історії чотирьох чоловіків, які, попри пережиті жахіття та психологічні травми, наважилися розповісти про свій досвід утримання в херсонських катівнях. Завдяки їхнім відвертим розповідям, глядачі можуть глибше усвідомити масштаби та жорстокість російських воєнних злочинів, а також зрозуміти наслідки, які вони мають для окремих людей і суспільства в цілому.

Метою фільму є привернення уваги міжнародної спільноти до проблеми сексуального насильства як інструменту війни, а також сприяння справедливості та підтримці тих, хто постраждав від російської агресії.

«У нас давно була ідея розслідувати цей вид воєнного злочину. Про сексуальне насильство говорять неохоче, але саме про сексуальне насильство щодо чоловіків говорять найменше. З іншого боку, – це один з найбільш жорстоких видів злочинів. Я дякую чоловікам, які погодилися розказати свою історію. Без них нічого не вийшло б», – говорить авторка фільму Яна Корнійчук [25].

«Слідство.Інфо» активно використовує мультимедійні формати для представлення своїх розслідувань, прагнучи зробити їх максимально доступними та цікавими для широкої аудиторії. Видання має значний вплив на українське суспільство та політику, сприяючи відкриттю кримінальних проваджень, звільненню посадових осіб та підвищенню рівня обізнаності громадян про корупцію та інші проблеми. Про це свідчать численні нагороди, визнання з боку професійної спільноти та успішне використання матеріалів «Слідство.Інфо» у судових процесах.

В умовах повномасштабної війни «Слідство.Інфо» зіткнулося з новими викликами, пов'язаними з безпекою журналістів, необхідністю документування воєнних злочинів та збереженням об'єктивності в умовах інформаційної війни. Проте, видання продовжує активно працювати,

впроваджуючи нові формати та інструменти, а також сприяючи розвитку професійного середовища та захисту прав журналістів.

3.3 GIJN як центр об'єднання та розвитку журналістів-розслідувачів

Глобальна мережа журналістів-розслідувачів (GIJN) є провідною майже в сотні країн світу. Основна мета цієї мережі – підтримка, розвиток і популяризація розслідувальної журналістики на глобальному рівні. GIJN виступає своєрідним медіахабом, де журналісти-розслідувачі з різних країн мають змогу знаходити партнерів для транскордонних проєктів, обмінюватися досвідом, контактами, а також впроваджувати найсучасніші технології та методики у своїй роботі.

Діяльність GIJN спрямована на затвердження високих стандартів журналістики, організацію та проведення міжнародних і регіональних конференцій, майстер-класів і тренінгів, а також на підтримку створення та розвитку професійних журналістських організацій у різних країнах. Важливим напрямом роботи є розробка та впровадження передових методик у сфері журналістських розслідувань і журналістики даних, а також сприяння забезпеченню вільного доступу до публічних документів та даних.

GIJN надає журналістам-розслідувачам усього світу доступ до ресурсів, консультацій, мережевих послуг і навчальних матеріалів. Ресурсний центр організації пропонує безоплатні онлайн-інструменти, поради, відео та посібники багатьма мовами, що дозволяє журналістам отримувати підтримку незалежно від країни проживання. Окрім цього, GIJN активно реагує на запити журналістів, надаючи допомогу у пошуку даних, джерел, контактів, а також у питаннях організаційного розвитку [23].

В умовах глобалізації, коли як бізнес, так і злочинність набувають міжнародного характеру, потреба у згуртованій спільноті

журналістів-розслідувачів є особливо актуальною. GIJN сприяє формуванню такого багатонаціонального колективу, який здатен ефективно співпрацювати, обмінюватися інформацією та спільно протидіяти сучасним викликам, зокрема поширенню фейкових новин і маніпуляцій.

З моменту свого заснування у 2003 році GIJN значно розширила свою діяльність. Організація регулярно проводить Глобальні конференції журналістів-розслідувачів, які збирають тисячі учасників із понад сотні країн, а також підтримує регіональні заходи, стипендіальні програми та тренінги для журналістів із країн, що розвиваються. Завдяки цьому GIJN стала ключовим центром об'єднання, навчання та професійної підтримки журналістів-розслідувачів у всьому світі.

Україна представлена широким колом організацій у Глобальній мережі журналістів-розслідувачів (GIJN). Членство в GIJN відкрито для неприбуткових, неурядових, громадських та освітніх організацій, які активно сприяють розвитку розслідувальної журналістики шляхом проведення тренінгів або здійснення власних розслідувань.

Наразі до GIJN входять десять українських організацій, кожна з яких має свої унікальні компетенції та напрями діяльності. Серед них:

Bihus.info (ГО «ТОМ 14»): відомий проєкт журналістських розслідувань, що спеціалізується на викритті корупційних схем, в яких задіяні українські чиновники. Завдяки їхній роботі було викрито сотні корупційних схем, ліквідовано десятки незаконних тендерів та звільнено ряд високопоставлених посадовців.

Донецький інститут інформації: некомерційна новинна організація, що зосереджується на розслідуванні корупції та створенні аналітичних матеріалів. З 2015 року інститут також проводить щорічний «Донбас Медіа Форум».

Інститут розвитку регіональної преси (ІРРП): провідна українська організація, що підтримує журналістські розслідування, надає тренінги з

журналістики та медіаправа, юридичні консультації, здійснює допублікаційну перевірку матеріалів та захищає журналістів у судах.

Кримський центр журналістських розслідувань: медійний проєкт, що тимчасово працює у Києві, та займається висвітленням подій в окупованому Криму.

Миколаївський центр журналістських розслідувань (NikCenter): незалежна громадська організація, що займається журналістськими розслідуваннями на півдні України, зосереджуючись насамперед на викритті корупції та висвітленні судових проваджень.

«Наші Гроші»: некомерційна організація, що здійснює ґрунтовний аналіз державних закупівель, досліджує діяльність державних службовців і політиків, що призвело до скасування десятків непрозорих тендерних процедур та заощадження мільярдів гривень у державному бюджеті.

NGL.media: незалежний центр журналістських розслідувань, що висвітлює корупційні історії в державних установах, незаконне будівництво, екологічні порушення та резонансні судові справи, використовуючи великі дані.

«Слідство.Інфо»: проєкт, що фокусується на корупції в політиці та судовій системі, а також на воєнних злочинах, виготовляє документальні фільми-розслідування та бере участь у міжнародних проєктах.

Texty.org.ua: онлайн-платформа, що сприяє прозорості та підзвітності, розвиваючи якісну журналістику та журналістику даних.

Четверта влада: організація, що досліджує державні закупівлі та діяльність органів місцевої влади у Рівненській області [35].

Варто зазначити, що з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, більшість українських організацій-членів GIJN переорієнтували свою діяльність на розслідування воєнних злочинів, документування наслідків російської агресії та висвітлення правди про війну. Ця співпраця з GIJN дозволяє українським журналістам отримувати доступ

до передових методик, інструментів та мережі міжнародних контактів, що сприяє підвищенню якості та ефективності їхньої роботи.

Чудовим прикладом підтримки GIJN українських журналістів під час повномасштабної війни є публікація «Журналістика даних на війні: українські «Тексти» та битва за правду» від 27 березня 2025 року. Цей матеріал висвітлює роботу українського видання «Тексти», яке, попри численні виклики, продовжує документувати воєнні злочини, протистояти дезінформації та аналізувати складні суспільні процеси. У статті підкреслюється, як «Тексти» використовують журналістику даних для викриття російської пропаганди, як команда адаптується до умов війни та як GIJN підтримує їх у цій важливій місії. Публікація є не лише визнанням досягнень «Тексти», а й свідченням солідарності міжнародної журналістської спільноти з Україною та її боротьбою за правду [3].

Унікальна міжнародна відзнака «Global Shining Light Award», заснована Глобальною мережею журналістів-розслідувачів (GIJN) з метою відзначення видатних досягнень у сфері журналістських розслідувань, проведених в країнах, що розвиваються або перебувають на етапі переходу до демократії. Ця нагорода має особливе значення, оскільки відзначає тих журналістів, які виконують свою роботу під загрозою, тиском або в надзвичайно складних умовах.

Вручення нагороди відбувається раз на два роки. Після вимушеної перерви, пов'язаної з пандемією, GIJN відновила проведення конкурсу «Global Shining Light Award» у 2023 році, приймаючи матеріали, опубліковані в період з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2022 року.

Конкурс проводився у двох категоріях: для малих і середніх медіа (організації зі штатом до 20 осіб) та для великих медіа (організації зі штатом понад 20 осіб). Переможці в кожній категорії отримують почесну відзнаку, грошову премію в розмірі 2500 доларів США, а також запрошення на

Глобальну конференцію журналістів-розслідувачів, де вони мають змогу отримати нагороду в урочистій обстановці перед сотнями колег з усього світу.

Конкурс «Global Shining Light Award» є надзвичайно престижним і конкурентним. Наприклад, у 2019 році організатори отримали 291 заявку, і журі було вражене високим рівнем поданих робіт. З числа фіналістів було обрано переможців, яким присуджено три головні премії та дві особливі відзнаки.

Зокрема, і українські розслідування ставали фіналістами престижної нагороди Global Shining Light Award. У 2025 році до фіналу цього конкурсу увійшов цикл журналістських розслідувань «Схем» (проект Радіо Свобода), присвячений воєнним злочинам російських військових на раніше окупованій частині Харківщини. Цей факт свідчить про те, що українська журналістика не лише висвітлює важливі події в країні, а й робить значний внесок у глобальну боротьбу за справедливість та правду. Робота «Схем» була відібрана серед багатьох інших і увійшла до числа семи фіналістів у категорії «Великі медіа», що підкреслює її значущість та вплив [26].

GIJN заснувала цю нагороду, щоб відзначити та підтримати сміливих журналістів, які, ризикуючи життям та свободою, викривають корупцію, зловживання владою та порушення прав людини, сприяючи прозорості та підзвітності в суспільствах, що прагнуть до демократії. Адже, за даними Комітету із захисту журналістів, щороку гине майже стільки ж кореспондентів, які викривають корупцію та політиків, як і тих, хто висвітлює бойові дії. Таким чином, «Global Shining Light Award» є не лише визнанням професійних досягнень, а й важливим інструментом захисту свободи слова та підтримки незалежної журналістики в усьому світі [17].

Загалом попри численні виклики GIJN продовжує розвивати глобальну спільноту журналістів-розслідувачів, сприяючи поширенню якісної, незалежної та відповідальної журналістики навіть у найскладніших умовах.

Висновки до розділу. Журналістські розслідування в українських інтернет-виданнях поєднують загальні тенденції цифрового медіапростору з унікальним контекстом війни та трансформацій українського суспільства: Bihus.Info використовує інструменти дата-журналістики, власні бази даних і волонтерів для викриття корупції, а «Слідство.Інфо» створює резонансні документальні фільми, співпрацюючи з правозахисниками та юристами для реального впливу на правосуддя. Починаючи з 2022 року, обидва видання значною мірою переорієнтувалися на документування воєнних злочинів та боротьбу з дезінформацією, а міжнародна підтримка від Global Investigative Journalism Network (GIJN) забезпечує доступ до передових методик, фінансування, навчання й мережі контактів, що дозволяє українським журналістам підвищувати якість роботи, долучатися до глобальних проєктів (зокрема ставати фіналістами Global Shining Light Award) і протистояти тиску. Таким чином, незалежна інтернет-журналістика в Україні залишається ключовим інструментом контролю за владою, викриття корупції та захисту демократичних цінностей.

ВИСНОВКИ

Жанр розслідувальної журналістики в Україні пройшов довгий і складний шлях: від тотальної цензури та жорсткого контролю радянської влади до сучасного інструменту громадського нагляду. Уже в перші роки незалежності у початкових журналістських спробах – друкованих виданнях та рідкісних телевізійних випусках – простежувалася готовність викривати корупцію, однак медійники працювали під постійним тиском і не могли уникнути переслідувань. Прорив стався на початку 2000-х: після резонансу довкола «касетного скандалу» та вбивства Георгія Гонгадзе професія отримала новий імпульс.

Журналістські розслідування в українських інтернет-виданнях сьогодні постають як надзвичайно динамічний та багатогранний жанр, який відповідає потребі суспільства у прозорості, підзвітності та захисті правових інститутів. Поєднуючи класичні методи – спостереження, інтерв'ю, аналіз документів і експеримент – із сучасними цифровими підходами, зокрема роботою з відкритими даними, верифікацією фото- та відеоконтенту та аналітикою великих масивів інформації, українські розслідувачі здатні виявляти складні корупційні схеми, документувати воєнні злочини та протистояти маніпуляціям.

У сучасних реаліях, особливо після початку повномасштабного вторгнення Росії, питання достовірності інформації та необхідності її ретельної верифікації вийшло на перший план. Суперечливе висвітлення подій, масове поширення фейкових новин, клікбейту, дезінформаційних сюжетів і чуток істотно спотворюють сприйняття реальності та підірвали довіру громадськості до медіа. У відповідь на ці виклики в українській та світовій журналістиці запроваджується та набирає обертів практика фактчекінгу – спочатку як допоміжного інструменту для перевірки

конкретних заяв і даних, а згодом як окремого медіа-тренду, що став невід’ємною складовою високоякісних журналістських розслідувань.

Проект Bihus.Info ілюструє силу дата-журналістики: команда створила власні бази даних (зокрема реєстр помічників депутатів «Посіпаки»), розробила юридичну ініціативу «Тисни» для перетворення журналістських фактів на офіційні звернення до правоохоронних органів і успішно сприяла відкриттю десятків кримінальних проваджень. Завдяки детальному аналізу державних закупівель, публікації витрат чиновників і медіа-розслідуванням у телевізійних та онлайн-форматах Bihus.Info домігся відновлення справедливості і значної економії бюджетних коштів.

У «Слідство.Інфо» журналісти адаптували свої методи до надзвичайного виклику – документування наслідків повномасштабної війни. Від самого початку агресії команда розширила репортерські мобільні групи, використовувала моніторинг відкритих джерел і соціальних мереж, ідентифікувала окремі підрозділи російської армії та фіксувала свідчення жертв у звільнених від окупації громадах. У документальних фільмах та інтерактивних текстах вони поєднали особисті історії очевидців із детальним аналізом даних, створивши матеріали, що лягли в основу кримінальних справ та міжнародних звернень щодо військових злочинів.

Одночасно з внутрішніми досягненнями українські розслідувачі активно залучаються до глобальних медіапроектів завдяки співпраці з Глобальною мережею журналістів-розслідувачів (GIJN). Ця міжнародна платформа надає доступ до передових методик, ресурсів, навчальних курсів і можливостей для участі у конференціях і грантових програмах. Саме за підтримки GIJN україномовні редакції вийшли у фінал престижної Global Shining Light Award: наприклад, цикл «Схем» про воєнні злочини на Харківщині серед фіналістів 2025 року довів, що українське розслідування відповідає найвищим світовим стандартам.

Паралельно з розслідуваннями своєї тематики, українські медіа в умовах війни взяли на себе роль інформаційних щитів проти ворожої пропаганди. Вони створили спеціальні напрями, розробили інтерактивні інструменти для попередження дезінформації та пропаганди. Такі речі не лише інформують аудиторію, але й забезпечують їй практичні знання для виживання та самозахисту у інфопорсторі.

Важливим викликом для українських журналістів залишається баланс між професійною неупередженістю і громадянською позицією в умовах національної загрози, а також брак людських ресурсів через мобілізацію. Проте широка міжнародна підтримка, зокрема від GIJN та партнерських мереж, дозволяє медіа адаптуватися до складних обставин, розвивати нові формати та зберігати високу якість контенту.

Таким чином, журналістські розслідування в українських інтернет-виданнях сьогодні є не лише способом виявлення корупції чи викриття зловживань владою, а й важливою складовою інформаційної безпеки країни, інструментом громадського контролю над воєнними злочинами та засобом підтримки демократії. Поєднання професійних традицій, цифрових інновацій і міжнародної кооперації забезпечує українській журналістиці міцний фундамент для подальшого розвитку вітчизняного медіапростору та участі у світовій спільноті розслідувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асоціація психіатрів України – 29.10.2020. Визначено переможців конкурсу журналістських матеріалів, що присвячені проблемам тортуh. URL: <https://surl.li/qlphxz>
2. Б. Бель, О. Бурмагін, Т. Патора, О. Хоменок. *Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика*. Київ, 2013.
3. Георгієв П. Журналістика даних на війні: українські «Тексти» та битва за правду. *Global Investigative Journalism Network*. URL: <https://gijn.org/ua/istorii/zurnalistika-danih-na-vijni-ukrainski-ta-bitva-za-pravdu/>
4. Глушко О. “Вищий пілотаж” журналістики. Електронна бібліотека Інституту журналістики. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1446>
5. Глушко О. *Журналістське розслідування* : навч. посіб. 3-тє вид. Київ : Арістей, 2008.
6. Гороховський О. М. *Фактчек як тренд розслідувань: можливості та перспективи*. Практ. посіб. Дніпро : ЛПА, 2017. 133 с.
7. Дзергало тижня. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дзеркало_тижня?utm_source
8. Дорошенко Я. Особливості екстремальної журналістики в соціальних мережах (на матеріалах конфлікту на сході України). *Наукові дослідження українського медійного контенту: соціальний вимір*. 2015. № 3. С. 16–21.
9. Залізник Ю. Роль соціальних мереж у контексті суспільних трансформацій . *Вісник Львівського університету*. 2012. № 36. С. 137–143.
10. Здоровега В. *Теорія і методика журналістської творчості*: Підручник. 2-ге вид. Львів: ПАІС, 2004. 268 с.

11. Журналістські стандарти: інформаційна довідка. Інститут масової інформації. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/jurnalistski-standarti-informatsiyna-dovidka-i28623>
12. Журналістське розслідування як метод збору інформації. *Науковий блог*. URL: https://naub.ua.edu.ua/zhurnalistske-rozsliduvannya-yak-metod-zboru-informatsiji/?utm_source
13. Зубова А. Багаття на тілі: як у Харкові “перевиховують” в’язнів. *Slidstvo.info*. URL: <https://www.slidstvo.info/articles/bagattya-na-tili-yak-u-harkovi-perevyhovuyut-v-yazniv/>
14. Інформаційні джерела. достовірна та недостовірна інформація. *Освітній проект «На Урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/informaciyni-dzherela-dostovirna-ta-nedostovirna-informaciya-422470.html>
15. Коротенко О. Журналістка-розслідувачка Анна Бабінець: "Що більше кейсів ми розслідуємо, то більше шансів покарати винних". *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/nominantka-premiji-imeni-georgiya-gongadze-anna-babinec-pro-rozsliduvalnu-zhurnalistiku-301424/>
16. Лупашити невинно і не боятись казати незручну правду: інтерв'ю з Бігусом. *Міжнародний фонд «Відродження»*. URL: <https://www.irf.ua/lupashyty-nevpynno-i-ne-boyatys-kazaty-nezruchnu-pravdu-intervyu-z-bigusom/>
17. Міжнародна нагорода «Проливаючи світло». Global Investigative Journalism Network. URL: <https://gijn.org/ua/pro-nas/miznarodna-nagoroda/>
18. Організація ГО «ТОМ 14». *Bihus.Info*. URL: <https://bihus.info/projects/push/>

19. Опанасенко М. Зона львовчкіних. *Slidstvo.info*. URL: <https://www.slidstvo.info/articles/zona-lovochkinyh/>
20. Операція «Встид»: результати розслідування. *Bihus.Info*. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nv4qSv8xSe0>
21. Пічугін В. Як журналісту перевіряти інформацію перед публікацією. *Nakypilo* *Osvita*. URL: https://osvita.nakypilo.ua/yak-zhurnalistu-pereviryaty-informatsiyu/?gad_source=1&utm_campaignid=20975897261
22. Пол Бредшо. Журналістські розслідування в інтернеті: хто, як і чийм коштом. *Detector.media*. URL: <https://ms.detector.media/onlain-media/post/8943/2011-09-29-zhurnalistski-rozsliduvannya-v-interneti-khto-yak-i-chyim-koshtom/>
23. Про нас. *Global Investigative Journalism Network*. URL: <https://gijn.org/ua/pro-nas/>
24. Правосилля – розслідування про злочини в українських тюрмах. *Slidstvo.info*. URL: <https://www.slidstvo.info/special-projects/pravosyllya/>
25. Редакція «Слідство.Інфо». «Слідство.Інфо» презентувало фільм «Він Теж» про українських чоловіків... *Slidstvo.info*. URL: <https://www.slidstvo.info/news/slidstvo-info-prezentovalo-film-vin-tezh-pro-ukrainskykh-cholovikiv-iaki-zaznaly-seksualnoho-nasylstva-vid-rosiiian/>
26. Радіо Свобода. «Схеми» стали фіналістами міжнародної премії Global Shining Light Award-2025. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-global-shining-light-award-final/33411745.html>
27. Сліди війни. *Bihus.Info*. URL: <https://bihus.info/projects/slidy-vijny/>
28. Старкова Г., Яресько К. Розслідувальна журналістика в Україні та її впливи. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Т. 31 (70), № 2 Ч. 4.

29. Студенніков С. Спростування недостовірної інформації: які проблеми чекають на вирішення. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/139401-poshirennya-nedostovirnoyi-informatsiy-i-yak-zakhistiti-svoyi-prava-v-interneti>
30. Спецпроекти. *Slidstvo.info*. URL: <https://www.slidstvo.info/special-projects/>
31. «Слідство.Інфо» та «Антикорупційний штаб» зібрали реєстр із майже 150 тисяч російських воєнних злочинців. *Detector.media*. URL: <https://surl.li/cwoplo>
32. Ткач М., Каплюк К. Таємні гості Ріната Ахметова («Схеми» Випуск №82). *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27646375.html> та
33. Шабасєв Г. Заступник керівника ОП Олег Татаров щонайменше 9 разів літав у Москву після 2014 року – «Схеми». *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-skhemy-tatarov-9-raziv-litav-u-moskvu/33190450.html>
34. Що таке журналістське розслідування?. *Detector.media*. URL: <https://video.detector.media/lessons/shho-take-zhurnalistske-rozsliduvannya-i15>
35. Члени GIJN в Україні. *Global Investigative Journalism Network*. URL: <https://gijn.org/ua/cleni-gijn-v-ukraini/>
36. BINUS Info. За скільки зливали справи по оборонці, роль НАБУ, СБУ і прокуратури (таємна переписка, ч. 4–5), 2019. *YouTube*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_OnozZhvXt8
37. BINUS Info. «Ми покажем, що таке пекло»: як катували поліцейських і активістів в Херсоні, 2023. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xaYGBj7Ok84>
38. BINUS Info. Наші гроші № 1 (2013.11.05) «Корупція Табачника», 2014. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VC0VY0lguRQ>

39. BIHUS Info. Як університети допомагають уникнути мобілізації: експеримент *Bihus.Info* *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p52adlEOKLQ>
40. BIHUS Info. Наші гроші № 1 (2013.11.05) «Корупція Табачника», 2014. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VC0VY0lguRQ>
41. Contributors to Wikimedia projects. Internet in Ukraine. Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Internet_in_Ukraine?utm_source
42. Detector.media. КЖЕ розробила рекомендації для журналістів щодо поведінки в соцмережах. *Detector.media*. URL: <https://detector.media/community/article/183666/2020-12-28-kzhe-rozrobyla-rekomendatsii-dlya-zhurnalistiv-shchodo-povedinky-v-sotsmerezakh/>
43. Follow the money: Bihus.Info інтегрували 3 українські бази даних до міжнародного сервісу для журналістів-розслідувачів. *Bihus.Info*. URL: <https://bihus.info/follow-money-bihusinfo-integruvali-3-ukrainski-bazi-danikh-do-mizhnarodnogo-servisu-dlya/>